Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Навчально-науковий інститут «Каразінський інститут міжнародних відносин та туристичного бізнесу»

Кафедра міжнародних економічних відносин та логістики

До захисту допущено кафедрою міжнародних економічних відносин та логістики протокол №____ від _____

завідувач кафедри _____ Анна ЗАЙЦЕВА

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

здобувачки першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

«НІМЕЦЬКЕ ЕКОНОМІЧНЕ ДИВО» ТА СТАНОВЛЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЛІДЕРСТВА

Спеціальність (спеціалізація) 292 Міжнародні економічні відносини

Освітня програма Міжнародні економічні відносини

Здобувачка _____ Марина САБАШЕНКО

Науковий керівник _____ Олена ДОВГАЛЬ

Харків – 2026

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

ННІ «Каразінський інститут міжнародних відносин та туристичного бізнесу»
Кафедра міжнародних економічних відносин та логістики
Рівень вищої освіти перший (бакалаврський)
Спеціальність 292 – «Міжнародні економічні відносини»
Освітня програма – «Міжнародні економічні відносини»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри міжнародних
економічних відносин та логістики
Анна ЗАЙЦЕВА

_____
«____» _____2025 року

З А В Д А Н Н Я

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ

Сабашенко Марині Сергіївні

1.Тема роботи **«Німецьке економічне диво» та становлення європейського лідерства**

керівник роботи д.е.н., проф. Довгаль О.А.,

затверджені наказом по університету від «14» листопада 2025 р. №4001-5/4125

2. Строк подання студентом роботи «23» травня 2026 року

3. Перелік питань, які потрібно розробити:

розкрити сутність поняття «економічне диво» та визначити фактори його формування; дослідити економічне диво Німеччини після Другої світової війни та узагальнити його значення для повоєнного відновлення України; проаналізувати сучасний стан економічного розвитку Німеччини; дослідити німецьке економічне лідерство в Європейському Союзі та його вплив на інтеграційні процеси; визначити перспективи подальшого економічного розвитку Німеччини в умовах глобальних економічних трансформацій.

4. План роботи

№ з/п	Назви етапів роботи
	Розділ 1. Теоретико-методичні засади дослідження економічного лідерства Німеччини
	Розділ 2. Аналіз економічного розвитку та сучасного лідерства Німеччини в європейському просторі

5. Дата видачі завдання 16.11.2025 р.

Студентка _____ Сабашенко М.С.

Керівник роботи _____ Довгаль О.А.

АНОТАЦІЯ

Сабашенко М. С. «Німецьке економічне диво» та становлення європейського лідерства: кваліфікаційна робота бакалавра [Рукопис]. – Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2026. – 73 с.

Кваліфікаційна робота бакалавра присвячена дослідженню німецькому «економічному диву» та становленню європейського лідерстав. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків; містить 73 сторінки основного тексту, 4 рисунки, 14 таблиць, 6 додатків, список використаних джерел з 54 найменувань.

У першому розділі роботи розглядаються теоретичні засади дослідження феномену «економічного дива» Німеччини, зокрема сутність поняття, основні підходи до його трактування та фактори економічного зростання у післявоєнний період. Проаналізовано історичні передумови відновлення економіки Німеччини та ключові структурні й інституційні чинники її розвитку, а також узагальнено цей досвід для України як орієнтир повоєнного відновлення.

У другому розділі визначено особливості економічного розвитку та становлення Німеччини як провідної економіки Європейського Союзу, проаналізовано динаміку макроекономічних показників, роль країни в економічній політиці ЄС та вплив на інтеграційні процеси. Оцінено сучасне економічне лідерство Німеччини та визначено перспективи її подальшого розвитку в умовах глобальних викликів.

Ключові слова: економічне диво, Німеччина, повоєнне відновлення, економічний розвиток, Європейський Союз, економічне лідерство.

ANNOTATION

Sabashenko M. S. “German economic miracle” and the formation of European leadership: bachelor's thesis [Manuscript]. – Kharkiv: V. N. Karazin Kharkiv National University, 2026. – 73 p.

The bachelor's thesis is devoted to the study of the “German economic miracle” and the formation of European leadership. The work consists of an introduction, two chapters, and conclusions; it contains 73 pages of the main text, 4 figures, 14 tables, 6 appendices, and a list of references comprising 54 sources.

The first chapter examines the theoretical foundations of the study of the phenomenon of Germany’s “economic miracle,” including the essence of the concept, key approaches to its interpretation, and factors of post-war economic growth. The historical preconditions for Germany’s economic recovery and its main structural and institutional drivers are analyzed, and this experience is generalized as a model for Ukraine’s post-war recovery.

The second chapter identifies the features of Germany’s economic development and its establishment as a leading economy of the European Union. It analyzes macroeconomic indicators, the country’s role in EU economic policy, and its influence on integration processes. The current economic leadership of Germany is assessed, and prospects for its further development in the context of global challenges are outlined.

Keywords: economic miracle, Germany, post-war recovery, economic development, European Union, economic leadership.

ЗМІСТ

Вступ **6**

Розділ 1. Теоретико-методичні засади дослідження економічного лідерства Німеччини **9**

1.1. Сутність поняття «економічне диво» та фактори його формування 9

1.2. Економічне диво Німеччини після Другої світової війни: досвід для України 17

Висновки до першого розділу **28**

Розділ 2. Аналіз економічного розвитку та сучасного лідерства Німеччини в Європейському Союзі **30**

2.1. Сучасний стан економічного розвитку Німеччини 30

2.2. Німецьке економічне лідерство в Європейському Союзі 39

2.3. Перспективи подальшого економічного розвитку Німеччини 49

Висновки до другого розділу 56

Висновки **59**

Список використаних джерел **61**

Додатки **68**

ВСТУП

Актуальність теми «німецького економічного дива» зумовлена провідною роллю Федеративної Республіки Німеччина в економічній системі Європейського Союзу та її визначальним впливом на формування сучасної архітектури європейської економіки. Німеччина є найбільшою економікою ЄС і однією з ключових країн, що забезпечують стабільність, інноваційний розвиток, експортну потужність та фінансову стійкість інтеграційного об'єднання. Її економічне лідерство сформувалося історично, починаючи з післявоєнного періоду «економічного дива» *(нім. Wirtschaftswunder)*, і трансформувалося у сучасну модель високотехнологічної, експортоорієнтованої та соціально-ринкової економіки. Аналіз факторів економічного лідерства Німеччини набуває особливої актуальності в умовах сучасних глобальних викликів: енергетичної кризи, геополітичної нестабільності, цифрової трансформації та зеленого переходу.

Ступінь вивчення проблеми. Проблема формування економічного лідерства Німеччини в Європейському Союзі є предметом численних досліджень як українських, так і зарубіжних науковців. Значний внесок у вивчення історичних передумов економічного розвитку Німеччини зробили C. Halbmeier та C. Schröder, які досліджують довгострокові наслідки руйнувань Другої світової війни для приватного багатства та економічної структури країни. Подібні аспекти також розглядаються у роботах S. Brakman, H. Garretsen та M. Schramm, які аналізують вплив бомбардувань німецьких міст на подальший міський та економічний розвиток, що дозволяє краще зрозуміти стартові умови формування «економічного дива». Теоретичне осмислення феномену «економічного дива» здійснюється у працях B. Seliger, який аналізує загальні концепції «економічних див» та їхні інституційні передумови.

Українські дослідники, зокрема Т. Ямпольська, висвітлюють особливості німецького економічного дива як моделі швидкого повоєнного відновлення, а також А. П. Дука та Г. В. Старченко, які досліджують світовий досвід

післявоєнної реконструкції економік та його значення для України. Окрему увагу проблематиці економічного розвитку Німеччини приділяють дослідники Свинаренко Н. О., яка аналізує західнонімецький досвід відновлення господарства. Порівняльний аналіз міжнародних моделей економічного зростання представлений у працях Нараєвського С. В. та Вареника С. С., які досліджують японське економічне диво, Скрибки І. Ю., яка аналізує італійський досвід економічного зростання, а також також Різник В. В., який розглядає історичні приклади «економічних див» в українському контексті.

Разом із тим, у науковій літературі залишаються недостатньо дослідженими питання комплексного зв'язку між історичними передумовами «економічного дива» та сучасним економічним лідерством Німеччини в ЄС, а також впливу новітніх глобальних викликів, таких як енергетична трансформація та цифровізація, на її конкурентні позиції.

Мета дослідження – визначення особливостей процесу формування економічного лідерства Німеччини в Європейському Союзі, історичних передумов феномену «економічного дива», та сучасних факторів, що забезпечують провідні позиції країни в європейській та світовій економіці.

Завдання дослідження:

- розкрити сутність поняття «економічне диво» та визначити фактори його формування;

- дослідити економічне диво Німеччини після Другої світової війни та узагальнити його значення для економічного розвитку України;

- проаналізувати сучасний стан економічного розвитку Німеччини на основі ключових макроекономічних показників;

- охарактеризувати німецьке економічне лідерство в Європейському Союзі та його вплив на інтеграційні процеси;

- визначити перспективи подальшого економічного розвитку Німеччини в умовах глобальних економічних трансформацій.

Об'єкт дослідження – процес формування та розвитку економічного «дива» Німеччини та становлення її економічного лідерства в ЄС.

Предмет дослідження – економічні механізми, інституційні та структурні фактори, що зумовили повоєнне відновлення Німеччини та її сучасне економічне лідерство в ЄС.

Методи дослідження, використані в роботі: теоретичний аналіз і узагальнення – для вивчення наукових підходів до поняття економічного лідерства та визначення його ключових характеристик; історичний метод – для дослідження передумов формування «економічного дива» Німеччини після Другої світової війни; порівняльний метод – для оцінки ролі Німеччини серед інших країн ЄС; статистичний аналіз – для аналізу сучасних макроекономічних показників розвитку Німеччини; системний підхід – для комплексного розгляду економічного лідерства як багаторівневого явища.

Інформаційна база дослідження включає такі офіційні статистичні та аналітичні джерела: Федеральне статистичне управління Німеччини (Destatis), Європейська комісія, Євростат, Світовий банк, Європейський Союз, Федеральне міністерство економіки та захисту клімату Німеччини, Федеральне міністерство економіки та енергетики, Посольство України у Федеративній республіці Німеччина, Міжнародна федерація робототехніки.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження представлені на XIII науковій конференції студентів і молодих вчених «Іноземні мови у світовому економіко-правовому просторі». Мова конференції – англійська. (м. Харків, 22 листопада 2025 р.).

Структура роботи. Робота складається зі вступу, 2 розділів, висновків; містить 73 сторінки тексту, 4 рисунки, 14 таблиць та 6 додатків. Список джерел містить 54 найменування.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ЛІДЕРСТВА НІМЕЧЧИНИ

1.1 Сутність поняття «економічне диво» та фактори його формування

Економічне диво (*нім. Wirtschaftswunder, англ. economic miracle*) – це термін, що використовується для позначення періоду надзвичайно швидкого, стійкого та структурно глибокого економічного зростання країни, який зазвичай відбувається після масштабної кризи, війни або системної трансформації. В контексті терміну «економічне диво» йдеться перш за все про комплексні зміни в економіці: модернізацію виробництва, підвищення продуктивності праці, структурну перебудову господарства, зростання експорту та доходів населення.

Термін «економічне диво» набув поширення після Другої світової війни, насамперед у зв'язку з відновленням Західної Німеччини, де явище отримало назву «*Wirtschaftswunder*». У 1950-х роках німецька економіка продемонструвала стрімке зростання на тлі повоєнної руїни, що стало символом успішної відбудови та ефективних ринкових реформ. Подібні процеси спостерігалися також у Японії, Італії, Франції, а згодом – у країнах Східної Азії, зокрема Південній Кореї, Тайвані та Сінгапурі. У кожному випадку йшлося про прискорений індустріальний розвиток, активну експортну політику та оновлення виробничого потенціалу.

Спільними рисами економічного дива є проведення глибоких структурних реформ, інституційна модернізація, значні інвестиції в промисловість і технології, а також ефективна взаємодія держави й ринку. Важливу роль часто відігравала зовнішня підтримка, зокрема фінансова допомога або доступ до міжнародних ринків. Водночас ключовим чинником залишалася мобілізація людського капіталу та формування стабільного макроекономічного середовища [7].

Німецький дослідник Бернгард Селіджер (Bernhard Seliger) у своїй роботі «*Theories of Economic Miracles*» визначає економічне диво як період швидкого,

стійкого та значного економічного зростання, що спостерігається у країнах після масштабних криз, воєн або структурних трансформацій. Він підкреслює, що «чудо» не є випадковим або містичним явищем, а швидше результатом поєднання історичних, інституційних, політичних та макроекономічних чинників, що забезпечують стабільність економічної політики та ефективне використання ресурсів. Крім того, він підкреслює, «економічні дива», що спостерігалися в Німеччині, Японії, Південній Кореї, Тайвані, Китаї та Ірландії були перш за все зумовлені такими чинниками:

- технологічні інновації та модернізація виробництва;
- ефективні організаційні моделі, такі як конвеєрне виробництво;
- стабільними інституційними рамками та ринковою політикою (*нім. Ordnungspolitik*);
- зовнішньоекономічні зв'язки та інтеграція у глобальні ринки;
- очікування економічного розвитку, що створює базу для стабільної довгострокової політики [48].

У своїй роботі Свинаренко Н.О. розглядає «німецьке економічне диво» як складний багатофакторний процес повоєнного відновлення Західної Німеччини, який став можливим завдяки поєднанню внутрішніх реформ, зовнішньої економічної підтримки та особливостей німецького суспільства. Авторка наголошує, що після завершення Другої світової війни Німеччина перебувала у стані глибокої соціально-економічної кризи: країна зазнала значних територіальних втрат, руйнування промислової інфраструктури, житлового фонду, масового безробіття та інфляції. Окрім цього, становище ускладнювалося необхідністю виплати репарацій державам-переможницям і моральною дискредитацією країни через злочини нацистського режиму. Саме тому стрімке економічне відновлення Західної Німеччини авторка трактує як історично унікальний приклад успішної модернізації держави у надзвичайно несприятливих умовах.

Центральне місце у концепції німецького «економічного дива» Свинаренко відводить діяльності Людвіга Ерхарда, якого характеризує як

головного архітектора економічних реформ. Авторка підкреслює, що в сучасній українській та пострадянській історіографії його постать оцінюється надзвичайно позитивно, насамперед через здатність поєднати ринкові механізми з принципами соціальної відповідальності держави. На думку дослідниці, Ерхард сформував модель соціального ринкового господарства, яка перш за все передбачала забезпечення високого рівня соціального захисту населення. Особливе значення у цьому процесі, за твердженням авторки, мали грошова реформа 1948 року, податкова політика, стимулювання експорту, державна підтримка житлового будівництва та раціональний перерозподіл суспільних доходів.

Водночас Свинаренко приділяє значну увагу ментальним та культурним особливостям німецького суспільства, які, на її думку, стали важливою передумовою успішної реалізації реформ. Авторка акцентує на притаманних німцям дисциплінованості, схильності до порядку, ощадливості, повазі до приватної власності та високому рівні довіри до фінансових інституцій.

Окремо авторка розглядає історіографічний аспект проблеми. Вона зазначає, що в радянській історичній науці поняття німецького «економічного дива» тривалий час трактувалося як ідеологічний міф або пропагандистська конструкція капіталістичного світу. Натомість сучасна східноєвропейська історіографія, за спостереженням Свинаренко, розглядає його як реальний приклад ефективного функціонування соціально орієнтованої ринкової економіки. При цьому дослідниця доволі обережно оцінює можливість прямого перенесення німецького досвіду на український ґрунт, підкреслюючи відмінності історичного розвитку, політичної культури та суспільної ментальності двох народів [15].

У статті С. В. Нараєвського та С. С. Вареник досліджується японське «економічне диво». Воно трактується як унікальний історико-економічний феномен прискореного розвитку, який забезпечив трансформацію повоєнної Японії з економічно зруйнованої держави на одну з провідних індустріальних економік світу. Автори підкреслюють, що це явище мало безпрецедентний

характер у світовій економічній історії, оскільки країна, яка зазнала масштабних руйнувань після Другої світової війни, змогла не лише швидко відновити довоєнні показники, а й перевершити темпи розвитку США та країн Західної Європи. «Економічне диво» розглядається як результат системної державної політики, ефективної координації між урядом, банківською системою та великим бізнесом.

Автори наголошують, що фундаментом японського економічного дива стала активна державна інтервенція в економіку. Ключову роль у цьому процесі відігравали Міністерство міжнародної торгівлі та промисловості, Міністерство фінансів та Банк Японії, які координували взаємодію між державою і корпоративним сектором. Саме завдяки цій моделі було визначено стратегічні експортноорієнтовані галузі: автомобілебудування, електроніку, машинобудування та виробництво високотехнологічної продукції. Автори підкреслюють, що Японія свідомо переорієнтувала економіку на зовнішню торгівлю, а експорт став основним драйвером економічного зростання. У статті наведено статистику, згідно з якою в період високого зростання 1954–1973 рр. середньорічні темпи приросту ВВП становили близько 10,3 %, тоді як у період первинного повоєнного відновлення – 8,7 %. Такі показники автори характеризують як винятково високі для світової економіки другої половини XX століття.

Окрему увагу дослідники приділяють специфічній японській корпоративній моделі «кейрецу», яку вони розглядають як одну з визначальних характеристик японського економічного дива. На відміну від західної моделі корпоративного управління, японська система базувалася на колективізмі, довічному наймі працівників, високій лояльності персоналу та тісній співпраці між банками і промисловими корпораціями. Автори наголошують, що «кейрецу» забезпечували стабільність виробництва та довгострокове планування, а банки активно кредитували промисловість, стимулюючи масштабні інвестиційні процеси. У статті зазначено, що вже у другій половині 1980-х років японські банки здійснювали близько 40 %

міжнародних кредитних операцій та контролювали приблизно 25 % світових закордонних банківських активів, а сама Японія стала найбільшим нетто-кредитором світу.

Важливою характеристикою японського економічного дива автори також вважають надзвичайно високу продуктивність праці та особливу трудову етику японського суспільства. У статті наголошується, що тривалість робочого тижня в Японії була на 30-40 % більшою, ніж у країнах Західної Європи та США. Поряд із цим значна увага приділялася раціоналізації виробництва, впровадженню систем «just in time» та «total quality control», а також високому рівню капіталізації прибутків – близько 85 % доходів корпорацій поверталися у виробництво та інвестиції. Таким чином, японське «економічне диво» характеризувалося швидкими темпами зростання, структурною модернізацією економіки, орієнтацією на технологічний розвиток і формуванням конкурентоспроможної експортної моделі.

Разом із тим автори не ідеалізують японське економічне диво й підкреслюють його суперечливість. Вони вважають, що саме механізми, які забезпечили швидке зростання, згодом стали причиною структурної кризи. Штучне зниження облікової ставки та надмірне стимулювання ринку нерухомості у 1980-х роках призвели до формування так званої «бульбашки активів». У статті наведено дані, що вартість землі у міських районах Японії між 1983 і 1990 роками зросла приблизно у 4,9 раза. Після «лускання бульбашки» країна увійшла у період «втраченого десятиліття» 1991–2001 рр., який характеризувався дефляцією, різким скороченням кредитування приватного сектору, падінням попиту та стрімким зростанням державного боргу. Автори наводять статистику, відповідно до якої державний борг Японії зріс із 52,8 % ВВП на початку періоду «бульбашки» до понад 100 % ВВП у наступні роки, а кредитування приватного сектору лише за один рік скоротилося зі 181,7 % до 105,7 % ВВП.

Таким чином, у трактуванні авторів японське «економічне диво» постає як феномен, що поєднав ефективну державну економічну політику,

експортноорієнтовану модель розвитку, корпоративний колективізм, високу трудову дисципліну та активну роль банківської системи. Водночас дослідники підкреслюють, що надмірна фінансова експансія та неефективне управління ресурсами у пізніший період створили передумови для тривалої економічної стагнації, наслідки якої Японія частково долає й сьогодні [11].

У своїй праці І. Ю. Скрибка трактує італійське економічне диво як феномен стрімкого післявоєнного економічного розвитку Італії у 1950–1960-х роках, який став результатом комплексних реформ, активного державного регулювання та модернізації промисловості. Авторка наголошує, що цей досвід демонструє можливість швидкого переходу від економічної кризи до статусу однієї з провідних індустріальних держав Європи.

Формування «економічного дива» пов’язується з післявоєнною реконструкцією країни. Уже у 1950–1951 роках Італія досягла довоєнного рівня виробництва, а протягом наступного десятиліття середньорічний приріст промисловості становив близько 10%. Загалом виробництво за цей період зросло удвічі, а 3/4 промислової продукції припадало на машинобудування, автомобілебудування та хімічну промисловість. За темпами економічного розвитку Італія поступалася в Європі лише ФРН. Серед головних чинників економічного зростання авторка виділяє аграрну реформу, унаслідок якої селяни отримали 1,5 млн гектарів землі, а також допомогу США за планом Маршалла обсягом 1,5 млрд доларів. Ці кошти дозволили швидко відновити промисловість і сільське господарство. Значну роль відіграли також державні інвестиції, підтримка експорту та модернізація підприємств. Авторка підкреслює, що наслідками «економічного дива» стали підвищення рівня життя населення, стабілізація ліри та формування «держави добробуту». У 1951–1974 роках середньорічний приріст виробництва становив 7,5%, а прибутки приватних компаній щороку зростали приблизно на 30% [16].

У науковій літературі поняття «економічне диво» також застосовується для характеристики стрімкого господарського, торговельного та культурного піднесення Республіка Сполучених Провінцій у XVII ст., яке увійшло в

історію як «Голландський Золотий вік». У статті В’ячеслава Гордієнка та Лариси Фицик ««Економічне диво» Голландії XVII ст.: два типи історіографічного дискурсу» проаналізовано, як це явище трактували німецький історик Ернст Баашта британський дослідник Джонатан І. Ізраель. Автори наголошують, що «економічне диво» означало перетворення невеликої держави на провідний торговельний, фінансовий і культурний центр Європи завдяки розвитку морської торгівлі, фінансів, промисловості та міського господарства.

Сутність «економічного дива» полягала у безпрецедентному економічному зростанні Голландії після визвольної боротьби проти Іспанії. На думку Ернста Бааша, викладену у праці *Holländische Wirtschaftsgeschichte* (1927), основою процвітання стали свобода торгівлі, урбанізований характер суспільства та домінування торговельного капіталу. Історик вважав, що Республіка Сполучених Провінцій фактично функціонувала як «велика буржуазна торговельна компанія». Бааш використовував для характеристики цього явища такі поняття, як «торговий дух» (*Handelsgeist*) і «капіталістичний дух». На його думку, саме ці риси забезпечили Голландії панування у міжнародній торгівлі, судноплавстві та фінансовій сфері.

Британський історик Джонатан І. Ізраель у фундаментальній монографії *The Dutch Republic: Its Rise, Greatness, and Fall 1477–1806* (1995) трактував «економічне диво» ширше – як комплексне піднесення економіки, політики, культури й інтелектуального життя. Для заміщення терміна «економічне диво» він використовував поняття «багата торгівля» (*rich trade*), «фундаментальна реструктуризація міжнародної торгівлі» та «Золотий вік» Голландії. Ізраель підкреслював, що процвітання країни стало можливим завдяки поєднанню кількох чинників: звільненню від іспанського панування, успішній військовій реформі, створенню потужного флоту, припливу кваліфікованих ремісників із Південних Нідерландів, розвитку колоніальної торгівлі та формуванню світового торговельного центру в Амстердамі.

У науковому дискурсі історія «економічного дива» Голландії пов’язується насамперед із розвитком морської та колоніальної торгівлі у XVI–XVII ст. Голландські купці контролювали перевезення зерна з Балтики, торгівлю спеціями з Азії та транзит товарів між різними регіонами Європи. Амстердам став найбільшим фінансовим і торговельним центром континенту. Саме тому дослідники поряд із терміном «економічне диво» часто використовують поняття «Золотий вік Голландії», «торговельна революція», «голландський капіталізм» або «комерційне піднесення». У працях Бааша та Ізраеля ці терміни відображають різні підходи до пояснення феномену: від акценту на економічній свободі й торговельній ініціативі до комплексного аналізу соціальних, політичних і культурних змін у нідерландському суспільстві [4].

Український дослідник Різник В.В. розглядає економічне диво в контексті розвитку Одеси за правління Армана Рішельє як системний та передбачуваний процес стрімкого економічного і соціального зростання, що став можливим завдяки ефективному управлінню, продуманій економічній політиці та стабільності інституційних рамок. Успіх міста був зумовлений розвитком морської торгівлі та порту, податковими пільгами, залученням ремісників і переселенців, будівництвом інфраструктури та освітніх закладів, а також соціальною підтримкою населення під час епідемій. За 12 років правління Рішельє населення Одеси зросло вчетверо, міські доходи збільшилися в 25 разів, митні надходження – у 90 разів, а товарообіг досягав 30 млн рублів на рік, що обґрунтовує термін «одеське економічне диво».

У той же час, Різник В.В. підкреслює, що ключову роль у створенні економічного дива відіграють особистісні якості лідера. Економічне лідерство, за його баченням, поєднує стратегічне планування, професіоналізм, відданість справі, чесність та здатність організовувати людей для досягнення спільної мети, що демонстрував герцог Рішельє [14].

1.2 Економічне диво Німеччини після Другої світової війни: досвід для України

Війна в Україні, яка розпочалася 24 лютого 2022 року, знову продемонструвала світові безпосередні наслідки війни: смерть, каліцтва, що змінюють життя, голод, втечу та переміщення населення. Усе це супроводжується значним та подекуди повним руйнуваннями громадської інфраструктури, підприємств і житлового фонду [41].

Масштаби руйнувань Німеччини після Другої світової війни були надзвичайними й визначили стартові умови її повоєнного розвитку. За даними Стратегічного бомбардувального обстеження Сполучених Штатів (**«**United States Strategic Bombing Survey», 1987), на території Німеччині було зруйновано або серйозно пошкоджено 3 600 000 житлових одиниць, що становить приблизно 20 % від загальної кількості. Загинуло близько 300 000 цивільних, тоді як 780 000 отримали поранення. Кількість бездомних становила 7 500 000 осіб, а основні німецькі міста були практично зведені до порожніх стін і куп сміття та руїн [50]. Німецька промисловість зазнала серйозних втрат і тимчасово паралізована. Водночас муніципальні підрахунки (Gassdorf & Langhans-Ratzeburg, 1950) показують, що в середньому у Західній Німеччині було знищено майже третину житлових будівель – до 29% [41].

Багато німецьких міст зазнали багаторазових авіаційних атак. Зокрема, Кельн піддався бомбардуванню щонайменше 150 разів. Деякі міста були практично повністю зруйновані: так, Вюрцбург втратив майже 80 % своєї забудови, в той час як великі міста, зокрема Берлін, Дрезден і Гамбург зазнали значних руйнувань. Загалом, до завершення війни 45 із 60 найбільших німецьких міст були серйозно пошкоджені або зруйновані (*див. дод. А*). У середньому руйнування сягали приблизно 40 % житлового фонду у великих містах [22].

При цьому руйнування були розподілені вкрай нерівномірно. Північно-західні регіони зазнали найбільших бомбардувань через близькість до Великої

Британії – головної бази союзницької авіації. Натомість східні та частково південні території постраждали значно менше. Авіаудари мали як стратегічний характер – знищення нафтової, авіаційної та інших ключових галузей, – так і масований характер, коли бомбардувалися житлові квартали з метою деморалізації населення. Через обмежену точність операцій та зміну військових завдань, масштаби руйнувань у різних містах часто залежали не від їхнього економічного значення, а від випадкових факторів. У результаті навіть економічно схожі регіони опинилися у дуже різних стартових умовах після війни.

Наслідки цих руйнувань виявилися довготривалими. Йдеться не лише про втрату житла, підприємств та інфраструктури, а й про значні людські жертви – від 370 до 390 тисяч загиблих цивільних – та масові переміщення населення. Емпіричні дослідження свідчать, що регіони, які зазнали інтенсивних бомбардувань, навіть через десятиліття демонстрували нижчий рівень приватного багатства. Для покоління, народженого у 1931-1945 роках, довгострокове скорочення накопиченого багатства оцінюється приблизно у 13%, а для їхніх нащадків – до 17% [41].

Таким чином, найбільше постраждали великі міста й індустріальні центри, а це означало дефіцит житла, серйозні втрати виробничих потужностей, транспортної інфраструктури та логістики. Фактично повоєнна економіка починала відновлення в умовах гострої нестачі фізичного капіталу та порушених господарських зв’язків.

Серед основних проблемних аспектів, які необхідно було здолати впродовж повоєнного відновлення Німеччини після Другої світової війни, важливими були наступні:

1) дефіцит ресурсів внаслідок великих збитків від війни, сплати репарацій і великих витрат на післявоєнну реконструкцію, що призвело до обмеженості фінансових ресурсів для відновлення. Багато міст, промислових підприємств, транспортних мереж та іншої інфраструктури були зруйновані під час війни. Відновлення інфраструктури вимагало значних зусиль і витрат. Німеччина

була позбавлена значних ресурсів, таких як сировина і робоча сила, через перенесення частини їх на інші країни після війни. Це ускладнювало процес відновлення та промислового розвитку;

2) політичні та організаційні проблеми внаслідок поділу країни між Східною та Західною Німеччиною (*див. дод. Б та В*). Нестабільність політичної ситуації та роздробленість влади ускладнювали координацію та реалізацію стратегій відновлення.

Крім того, більшість населення була виснажена війною, без роботи та житла. Низький рівень життя, брак продовольства та інші соціально-економічні проблеми ускладнювали процес відновлення та виконання стратегій [5].

Союзники спочатку не надто поспішали допомогати німцям з реформами, побоюючись занадто швидкого відновлення Німеччини, але ситуацію змінила «холодна війна». Крім того, Європа потребувала німецького вугілля, сталі, коксу, лісу, залізного лому та збіжжя.

Тож незабаром у західних зонах окупації були запущені механізми приватизації, поступово стало налагоджуватися виробництво найнеобхідніших товарів. У лютому 1947 року Німеччину відвідала група експертів на чолі з президентом Гербертом Гувером, яка виступила з пропозиціями щодо проведення реформ.

Зруйнованій Європі США запропонували допомогу, яка отримала назву «план Маршалла». 5 червня 1947 року держсекретар США Джордж Маршалл виступив у Гарвардському університеті з програмою активної підтримки європейських країн, чия економіка постраждала під час Другої світової війни. Програма була підтримана Конгресом, і 3 квітня 1948 року президент Трумен підписав відповідний закон.

Загальний обсяг допомоги Німеччині за час дії програми (1948-1951) склав приблизно 1,6 мільярда доларів. Понад те, 1,2 мільярда Німеччина отримала за іншими програмами. Загальна допомога від США склала близько 4 мільярди доларів. Вона надходила у вигляді товарних поставок, кошти від

реалізації яких прямували до спеціальних фондів і банків. Кошти цих фондів у Німеччині використовувалися вкрай ефективно, віддача з кожного долара склала від 10 до 20 доларів. США виділяли допомогу за планом Маршалла за попередньої умови: щоб у складі урядів держав-реципієнтів не було комуністів. У вересні 1949 року на базі трьох окупаційних зон союзників була створена Федеративна Республіка Німеччина (ФРН).

Першим канцлером ФРН стає 73-річний Конрад Аденауер. Колись він зробив блискучу кар'єру: був головою прусської Державної ради, членом рад акціонерних компаній енергетичної й вугільної промисловості, а також Німецького банку. Після приходу нацистів до влади в 1933 році Аденауер пішов з усіх постів через безкомпромісне неприйняття Гітлера й філософії націонал-соціалізму. Коли Гітлер відвідав Кельн, Аденауер демонстративно послав зустрічати його в аеропорту свого заступника, заборонив вивішувати на вулицях міста нацистські прапори. За це штурмовики хотіли викинути його з балкона кельнської ратуші. Двічі, у 1934 та 1944 роках, Аденауера арештовувало гестапо як непримиренного супротивника режиму. За життя він пережив крах трьох німецьких держав: імперії Вільгельма Другого у 1918 році, Веймарської республіки в 1933 році та нацистського Рейху у 1945 році, а четверту – Федеративну Республіку Німеччину, Аденауер створив сам.

Шлях до відродження держави канцлер бачив у співпраці з країнами Заходу. Аденауеру вдалося переконати політиків, що дієздатна Німеччина сприятиме захисту та рівновазі всієї Європи. Діяльність на посаді канцлера він почав зі спроб пом'якшити обмеження, введені союзниками щодо Німеччини. Конрад Аденауер наполягав на визнанні німцями своєї історичної провини і частину субсидій за «планом Маршалла» відправив до Ізраїлю в якості компенсації за Голокост. У Москві він домовився про звільнення 38 тисяч німецьких військовополонених. Коли Молотов спробував докоряти Аденауера гітлерівським минулим, Аденауер запитав: «А хто підписав договір з Гітлером, я чи ви?».

Аденауер керував країною понад 14 років. За цей час йому вдалося стерти з німецької нації тавро найбільшої загрози миру, повернути довіру, реабілітуватися в очах мільйонів людей та увійти в нову епоху: реформ, демократії та процвітання. Аденауер умів знаходити й цінувати талановитих людей. Міністром економіки ФРН він призначив Людвіга Ерхарда, що увійшов до історії як автор однієї з найефективніших економічних реформ, відомої як «німецьке економічне диво». Планувати перетворення післявоєнної Німеччини молодий економіст Людвіг Ерхард почав ще у 1943 році, розуміючи, що Третій Рейх буквально за кілька років занепаде [18].

Основою економічної програми Л. Ерхарда було поєднання приватної власності, свободи діяльності суб'єктів господарювання, вільної конкуренції та ціноутворення з обмеженим державним регулюванням, націленими на розбудови соціально-ринкової економіки. Програма передбачала: збільшення виробництва товарів народного споживання, щоб пожвавити конкуренцію, та підвищення рівня зайнятості населення. Господарські реформи Л. Ерхарда охопили грошову і цінову політику (перехід до вільних цін), відродження вільного підприємництва, забезпечення населення продовольчими та споживчими товарами.

Реформи Ерхарда носили явну ліберальну спрямованість та заперечувала дієвість надмірного державного контролю за економічними процесами. Політика Л. Ерхарда передбачала низку заходів, зокрема:

1) скасування адміністративних заходів регулювання економіки та, насамперед, цін;

2) податкова реформа стимулювання підприємницької діяльності;

3) заходи щодо формування конкурентного середовища (антикартельного законодавства);

4) стабілізація купівельної сили валюти внаслідок грошової реформи.

Грошово-цінова реформа почалася в червні 1948 р. та мала на меті скорочення обсягу грошової маси, зміни структури державних і приватних боргів, стимулювання економічної стабільності у середньо- та довгостроковій

перспективі. На відміну від компромісу між інфляцією та безробіттям, який, як вважається, був парадигмою політики, що діяла в 1960–1970-х роках у США, Великобританії та Франції, бюджетна та монетарна політика мала уникати втручання в становлення цін під дією ринку та конкуренції.

Монетарна доктрина соціальної ринкової економіки дотримується цієї лінії аргументації та заперечувала використання монетарної політики для стимулювання сукупного попиту, адже монетарне втручання розглядалося не що інше, як прихована передача багатства одних на користь інших. Зважаючи на це, було здійснено лібералізацію цін (ліквідовано державний контроль за цінами, регулювання заробітної плати), проте ціни на продукти харчування, пальне, електроенергію, квартплату продовжували контролюватися: друкували «каталоги цін», закони в свою чергу карали за необґрунтоване їх підвищення.

Заробітну плату в Німеччині підвищували відповідно до зростання продуктивності праці та обсягів виробництва. Одночасно у процес вироблення господарсько-політичних рішень залучалися спілки роботодавців та профспілки: у рамках запровадженого Законом про стабільність «узгодженої дії» представники роботодавців, профспілок та держави мали погоджувати динаміку заробітної плати та доходів із загальноекономічними цільовими установками.

Відродженню вільного підприємництва сприяла система законів, що регулювала кредитну, податкову, антимонопольну, антикартельну діяльність. Як наслідок, уряд здійснив демонополізацію виробництва. Концерни перетворилися на акціонерні товариства з символічним капіталом 100 тис. марок. Вони укладали договори про оренду з попередніми власниками, підпорядковуючись Опікунському управлінню – офіційній державній установі [2]. В рамках податкових заходів було проведено значне зниження податкових ставок для стимулювання приватного підприємництва та інвестицій. Зокрема, було зменшено податок на прибуток підприємств, що сприяло залученню капіталу та розвитку бізнесу, але одночасно у 1968 році

було введено систему ПДВ, що стало важливим джерелом державних доходів. Цей податок був спрямований на фінансування витрат на відновлення та розвиток інфраструктури країни [5].

У банківській системі замість Німецького, Дрезденського і Комерційного банків було створено 30 самостійних банків. Уряд демонтував систему державного контролю за економікою. Регулювання здійснювали шляхом субсидіювання, надання дешевих кредитів, податкових пільг для підтримки відновлення окремих галузей. Так, надавалися пільги для інвестицій у науково-дослідні розробки, енергоефективність та екологічні проекти [5; 2]. Конверсія мілітаризованої економіки – це важливий чинник зростання промислового виробництва. У 1948–1949 рр. зменшили податки. Наприкінці 1949 р. обсяги промислового виробництва Західної Німеччини досягли рівня 1936 р. (найвищих показників довоєнного періоду), а у кінці 1950 р. перевищили його на 14,4%. У 1951–1952 рр. почалося зниження цін при зростанні заробітної плати, практично зникло безробіття. Важливе значення мала система соціального страхування, куди спрямовували 15% національного доходу.

Розвиток економіки ФРН у 1950–1960-х рр. визначала політика утвердження соціально-ринкового господарства, завданням якої було забезпечення добробуту для всіх, перетворення громадян у власників, побудова «народного капіталізму». Так, середини 1950-х років ФРН вступила в смугу безперервного економічного зростання, що тривало майже до кінця 60-х років, тобто близько 20 років. У 1957 р. безробіття впало до 367 тис. чоловік, або 1,8%, країна досягла практично повної зайнятості, почав відчуватися дефіцит робочої сили. Німеччина почала залучати робочу силу з Югославії, Італії та Туреччини [2].

У ФРН хлинув потік біженців зі східних, окупованих СРСР областей, і переданих територій, готових отримати роботу на будь-яких умовах. Після війни Німеччина стала єдиною країною континенту, де був приріст населення. Етнічних німців-вигнанців було навіть більше, ніж тих, хто загинув під час

війни. Перепис населення в 1950 році у двох новоутворених німецьких державах зафіксував цифру 12 мільйонів осіб. Більшість прибулих були біженцями або жертвами політики етнічних чисток у сусідніх країнах: насамперед ті німці, які втікали зі Сходу, рятуючись від приходу Червоної армії. Їх виселили з земель, які відійшли переважно до Польщі, частково до Радянського Союзу: це Сілезія, Померанія, Східна Пруссія. На початку їх селили саме у сільських районах, бо міста часто були зруйновані, і лише пізніше в результаті вже внутрішньої міграції вони переселялися до промислових районів.

Інтеграція не проходила гладко, державна політика не завжди була послідовною, а місцеве населення не дуже привітно зустрічало чужинців. Люди мали інші звичаї, говорили на різних діалектах, сповідували різні релігії: одні були протестантами, інші католиками. Внаслідок чого виникали конфлікти на культурному, на соціальному ґрунті, конкуренція за житло і харчі. Спочатку більшість біженців складали жінки та діти. Їх розглядали як тягар: державі було потрібно їм допомагати, витрачати гроші на освіту, підготовку цих дітей. Але вже за 10 років молодше покоління, яке намагалося якомога швидше вибратися зі злиднів, зробило вагомий внесок у розвиток всієї німецької економіки.

Вирішальним фактором успіху реформ стало те, що в країні збереглися інститути ринку – банки, біржі, правова система, приватна власність на засоби виробництва і землю. Сильною стороною виявилася налагоджена система місцевого самоврядування. Після війни був колосальний внутрішній і зовнішній попит, що створило сприятливі умови для високих темпів розвитку економіки [18].

У 1949 р. було досягнуто ВВП рівня 1936 р., до 1956 р. (за 8 років) цей рівень 1950 р. було подвоєно, а ще за 8 років до 1963 р. показник ВВП вдвічі перевищив значення 1956 р. У цей час середні темпи зростання економіки становили близько 9%. За період з 1950 по 1957 р. обсяг інвестицій у Німеччині збільшився на 81% (для порівняння, в Англії та Франції – на 43

та 47%, відповідно). При цьому особлива увага приділялась розвитку металургії, хімічної промисловості, машинобудування, легкої, переробної промисловості. Проводилася конверсія військових заводів. Держава впроваджувала програми перенавчання робочої сили [2]. Німеччина приділяла велику увагу розвитку освіти та навчанню, забезпечуючи якісну освіту для молодого покоління та підготовку кваліфікованих працівників для промисловості. Це посприяло підвищенню продуктивності та конкурентоспроможності німецької економіки [5].

Також важливу роль розвитку промисловості у ФРН зіграв бурхливий науково-технічний прогрес, створення нових технологій. За період 1960-их років загальні витрати на науку та конструкторські розробки зросли в 5,2 рази, а для запобігання «відпливу мізків» уряд вживав заходів щодо підвищення оплати праці вчених.

На процес відтворення суттєво впливало державне регулювання економіки. Воно ґрунтувалося на неоліберальних принципах, за якими держава встановлює правила для вільної конкуренції приватних суб'єктів господарювання. Основна форма впливу держави на соціально-економічний розвиток – бюджетно-податкова. Так, у 1950 р. капіталовкладення держави в загальних валових інвестиціях становили 11,4%, у 1970 р. – 16,2%. Загалом державні інвестиції становили 33,6% інвестицій у національне господарство ФРН. Держава постійно збільшувала закупівлі товарів і послуг.

Важливим чинником впливу на розвиток господарства ФРН була державна власність. Наприкінці 1950-х рр. держава контролювала 13% основного капіталу акціонерних компаній, 26,2% видобутку кам'яного вугілля, 15,2% нафти, 36,3% залізної руди, 45,3% цинку, 44,6% виробництва легкових автомобілів. Державний капітал функціонував у галузях, що виробляли промислову сировину для інших галузей, потребували значних вкладень з повільним оборотом капіталу. Низькі ціни на електроенергію та сировину сприяли зростанню прибутків приватних фірм. Значна увага приділялася збалансованим за доходами і видатками державним бюджетам.

Понад 80% бюджетних видатків спрямовувалися на соціальні потреби, інвестиції здійснювалися за рахунок підприємницького прибутку та банківського кредиту з низькою ставкою процента.

Тож, для німецького «економічного дива» – щоб пройти шлях від повної розрухи до лідерства у світовій економіці – знадобилося близько 12 років. Його складовими були: зростання темпів економічного розвитку, високий рівень інвестицій у промисловість, зростання продуктивності праці, ліберальна зовнішньоторговельна політика, висока конкурентоспроможність експортної продукції.

Проте успіх здійснених реформ не був би можливим без професіональної та цілеспрямованої економічної політики, у тому числі промислової, достатнього розвитку ринкових та політичних інститутів, працьовитості німецького народу [2]. Сам Людвіг Ерхард, будучи прекрасним оратором, зазначав: «Я домігся успіху тому, що усно та письмово звертався до кожного німця, переконуючи в правильності своїх дій» [18].

Повоєнне відновлення Німеччини після Другої світової війни є одним із найуспішніших прикладів економічної реконструкції у світовій історії та становить значний практичний інтерес для України. У червні 2022 р. канцлер Німеччини Олаф Шольц закликав до створення «Плану Маршалла для України», наголосивши на необхідності залучення як державних, так і приватних інвесторів до відбудови та формування прозорої, ефективної й інклюзивної системи управління. Він зазначив, що масштаби допомоги Україні мають бути більшими, ніж у межах історичного Плану Маршалла після Другої світової війни.

Для успішної реалізації такого плану необхідні комплексна програма реформ і демократичного розвитку, чітко визначені пріоритети відновлення, а також здатність держави ефективно співпрацювати з міжнародними донорами та фінансовими установами. Важливою умовою є спроможність України самостійно планувати потреби у зовнішній допомозі та координувати використання ресурсів відповідно до власних стратегічних цілей. Для України

це означає необхідність створення спеціального стратегічного плану розвитку та законодавчо закріпленої системи управління ресурсами, яка забезпечить контроль, прозорість і результативність процесу відбудови [9].

Одним із актуальних напрямків реформ в умовах воєнного та післявоєнного часу є антикорупційна політика. Наявність ефективної антикорупційної політики є запорукою благоустрою держави, здійснення дієвих реформ у подальшій розбудові демократичних засад та реалізації євроінтеграційної політики. Негативний вплив корупції безумовно виявляється в падінні авторитету країни, органів державної влади, моральних цінностей у суспільстві, вона зумовлює проникнення кримінальної складової в державно-управлінські та суспільні відносини, а також підриває економічні й політичні засади держави, блокує надходження іноземних інвестицій, що призводить до тінізації економіки, тощо. Слід також підкреслити важливу роль залучення інститутів громадянського суспільства у протидію корупції, оскільки вони у своїй діяльності є посередницькою роллю сприяння взаємодії між населенням і державою [3].

Пріоритетом державної політики також має стати підвищення добробуту населення та створення умов для повернення українських громадян із-за кордону. Проблема «відтоку мізків» є одним із найбільших викликів для післявоєнного розвитку України, оскільки втрата людського капіталу безпосередньо впливає на темпи економічного відновлення. Для стимулювання повернення українців необхідно створити конкурентні умови праці, забезпечити доступне житло, розвиток освіти, науки та системи соціального захисту. Особливе значення має підтримка молодих спеціалістів та науковців, адже саме людський капітал визначатиме конкурентоспроможність держави у довгостроковій перспективі [10].

21 квітня 2022 року Президент України затвердив «Положення про Національну раду з відновлення України від наслідків війни». У межах діяльності 24 робочих груп було розроблено план післявоєнного відновлення та розвитку держави, який охоплює пріоритетні реформи, стратегічні

ініціативи та необхідні нормативно-правові акти для ефективного функціонування України у воєнний і післявоєнний періоди.

План передбачає реформи у ключових сферах, зокрема європейської інтеграції, відновлення економіки та інфраструктури, розвитку оборонно-промислового комплексу, енергетичної безпеки, діджиталізації, антикорупційної політики, державного управління, охорони здоров'я, освіти, соціального захисту та повернення громадян, які були змушені виїхати за кордон [3].

Висновки до першого розділу

1. Поняття «економічне диво» використовується для характеристики періодів надзвичайно швидкого та глибокого економічного зростання, які супроводжуються структурною модернізацією господарства, підвищенням продуктивності праці, розвитком промисловості та зростанням добробуту населення. Попри різноманітність історичних умов і національних моделей, дослідники сходяться на тому, що економічні дива не є випадковим явищем, а формуються під впливом комплексу взаємопов'язаних чинників: ефективної державної політики, інституційної стабільності, технологічної модернізації, інвестиційної активності, розвитку зовнішньої торгівлі та мобілізації людського капіталу. Важливу роль у цьому процесі відігравали економічні механізми, культурні та соціальні особливості суспільства: трудова етика, дисципліна, довіра до інституцій, підприємницька ініціатива та здатність до довгострокового стратегічного планування.

Повоєнне «економічне диво» Німеччини стало результатом поєднання масштабної міжнародної підтримки, ефективних ринкових реформ, стабільних інституцій та цілеспрямованої державної політики. Попри колосальні руйнування, втрату значної частини промислового потенціалу, житлового фонду та складну соціальну ситуацію, ФРН змогла у відносно короткий термін перейти від стану економічної катастрофи до статусу однієї з

провідних економік світу. Вирішальне значення у цьому процесі мали грошова реформа 1948 року, лібералізація цін, підтримка конкуренції, розвиток приватного підприємництва, інвестиції у промисловість, науку та освіту, а також формування моделі соціального ринкового господарства.

2. Досвід повоєнної Німеччини має важливе практичне значення для сучасної України, яка також стикається з масштабними руйнуваннями інфраструктури, втратами людського капіталу та необхідністю комплексного економічного відновлення в умовах війни. Для України особливо актуальними є такі складові німецького досвіду, як створення прозорої системи управління ресурсами, проведення структурних реформ, розвиток конкурентного середовища, підтримка підприємництва, інвестиції у людський капітал та забезпечення ефективної антикорупційної політики. Важливого значення набуває також формування довгострокової стратегії відбудови, орієнтованої на фізичне відновлення країни, модернізацію економіки, розвиток демократичних інститутів та інтеграцію до європейського економічного простору.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТА СУЧАСНОГО ЛІДЕРСТВА НІМЕЧЧИНИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

2.1 Сучасний стан економічного розвитку Німеччини

Федеративна Республіка Німеччина (ФРН) – держава, що розташована в Центральній Європі, між Балтійським та Північним морями на півночі й гірськими масивами Альп на півдні. Її площа становить 357 592 км², що робить її четвертою за величиною країною Європейського Союзу (після Франції, Іспанії та Швеції) та однією з найбільших у Європі.

Населення ФРН налічує 84,9 мільйона осіб, що робить її другою за населенням країною Європейського Союзу (після Франції). Країна межує з дев'ятьма державами: на півночі – з Данією, на сході – з Польщею та Чехією, на півдні – з Австрією та Швейцарією, на заході – з Францією, Люксембургом, Бельгією та Нідерландами. Жодна інша європейська країна не має більше сусідів. Столиця Німеччини – Берлін налічує населення понад 3,4 мільйона осіб. Адміністративний поділ включає 16 федеральних земель [12; 23; 39].

Територія Німеччини характеризується різноманітним ландшафтом: північні регіони представлені низовинами Північнонімецької рівнини, центральна частина – хвилястими пагорбами й низькими горами, а південь – Альпійськими передгір'ями. Через країну протікає низка важливих річок, які відіграють ключову роль у транспорті, економіці та історії. Серед них Рейн – головна водна артерія заходу, Ельба, що тече до Північного моря, та Дунай на південному сході [25].

Таблиця 2.1 дозволяє простежити, як змінювалися основні макроекономічні показники Німеччини у 2020–2025 роках та які тенденції були характерні для її економіки в цей період. Насамперед варто відзначити, що територія країни залишалася незмінною (357 592 км²), тому всі зміни пов'язані виключно з економічними та соціальними процесами. Чисельність

населення поступово зростає – з 83,16 млн осіб у 2020 році до 83,49 млн осіб у 2025 році.

Таблиця 2.1

Основні макроекономічні показники Німеччини у 2020–2025 рр.

Показник	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Територія, км²	357 592	357 592	357 592	357 592	357 592	357 592
Чисельність населення, млн осіб	83,16	83,19	83,17	83,28	83,51	83,49
Номінальний ВВП, млрд дол. США	3 941,39	4 355,25	4 201,02	4 562,20	4 685,59	4 699,66
Темп зростання ВВП, %	-4,13	3,90	1,80	-0,86	-0,49	0,30
ВВП на душу населення, дол. США/особу	47 394	52 349	50 506	54 776	56 103	56 290
Рівень безробіття, %	3,88	3,59	3,13	3,07	3,40	3,70
Рівень інфляції, %	1,75	2,69	6,41	6,69	3,11	2,30

Джерело: складено автором за матеріалам [12; 27; 30; 37; 51; 54]

Номінальний ВВП Німеччини загалом має позитивну динаміку. У 2020 році спостерігалося суттєве падіння, що було наслідком економічного спаду, пов’язаного з пандемією COVID-19. Уже у 2021 році економіка почала відновлюватися, і ВВП зріс. У 2022 році відбулося певне просідання показника, що можна пояснити енергетичною кризою та загальною нестабільністю в Європі з огляду на повномасштабне вторгнення Росії в Україну. Проте у 2023–2025 роках знову фіксується зростання ВВП, що свідчить про поступове відновлення економки. ВВП на душу населення також демонструє зростання – з 47,4 тис. дол. у 2020 році до 56,2 тис. дол. у 2025 році. Отже, добробут населення зростав, навіть попри кризові коливання в окремі роки. Рівень безробіття протягом 2020–2023 років поступово знижувався з 3,88% до 3,07%, що свідчить про покращення ситуації на ринку праці та відновлення зайнятості після кризового періоду. Проте у 2024–2025 роках показник зріс до 3,7%, але все ще залишається на низькому рівні.

Найбільш нестабільним показником є інфляція. Якщо у 2020–2021 роках вона була помірною, то у 2022–2023 роках відбулося різке зростання (понад 6%), що пов’язано зі зростанням цін на енергоносії та порушенням постачання. Проте вже у 2024–2025 роках спостерігається значна стабілізація та зниження рівня інфляції до 2,3%.

Таблиця 2.2

Динаміка зростання ВВП Німеччини у 2014–2025 рр, млрд дол. США

Рік	Номінальний ВВП, млрд дол. США	ВВП за ПКС, млрд дол. США	Темпи зростання ВВП, %	ВВП на душу населення, дол. США/особу	Темпи зростання ВВП на душу населення, %
2014	3 964,87	3 882,20	2,18	48 959	1,75
2015	3 425,09	3 965,50	1,66	41 929	0,78
2016	3 536,78	4 246,71	2,22	42 948	1,40
2017	3 765,35	4 472,59	2,79	45 553	2,41
2018	4 055,43	4 665,36	1,13	48 916	0,83
2019	3 959,89	4 924,98	0,97	47 656	0,75
2020	3 941,39	4 880,36	-4,13	47 394	-4,21
2021	4 355,25	5 202,31	3,90	52 349	3,86
2022	4 201,02	5 743,34	1,80	50 506	1,83
2023	4 562,20	5 970,36	-0,86	54 776	-0,99
2024	4 685,59	6 142,80	-0,49	56 103	-0,76
2025	4 699,66	6181,07	0,30	56 290	0,33

Джерело: складено автором за матеріалам [37; 43; 53]

У цілому номінальний ВВП країни демонструє загальну тенденцію до зростання протягом останніх 10 років. Після коливань у середині десятиліття спостерігається поступове збільшення обсягів економіки, однак у 2020 році відбулося різке падіння, що пов’язано з кризовими явищами у світовій економіці. Уже у 2021 році відбулося відновлення, коли ВВП зріс до 4355,25 млрд дол. США. У 2022–2025 роках динаміка залишається нестабільною: після зниження у 2022 році показник знову зріс у 2023–2025 роках, що свідчить про поступове, але нерівномірне відновлення економічної активності.

Подібні тенденції простежуються і в інших показниках. ВВП за паритетом купівельної спроможності загалом має стабільну висхідну динаміку, що вказує на посилення економічного потенціалу країни в довгостроковій перспективі. Водночас темпи зростання ВВП на душу населення суттєво коливалися: після різкого падіння у 2020 році відбулося відновлення у 2021–2022 роках, тоді як у 2023–2025 роках знову спостерігається уповільнення та незначні від’ємні значення темпів зростання. Незважаючи на це, рівень ВВП на душу населення зріс з 48,9 тис. дол. у 2014

році до 56,2 тис. дол. у 2025 році, що свідчить про загальне підвищення добробуту населення в довгостроковому періоді.

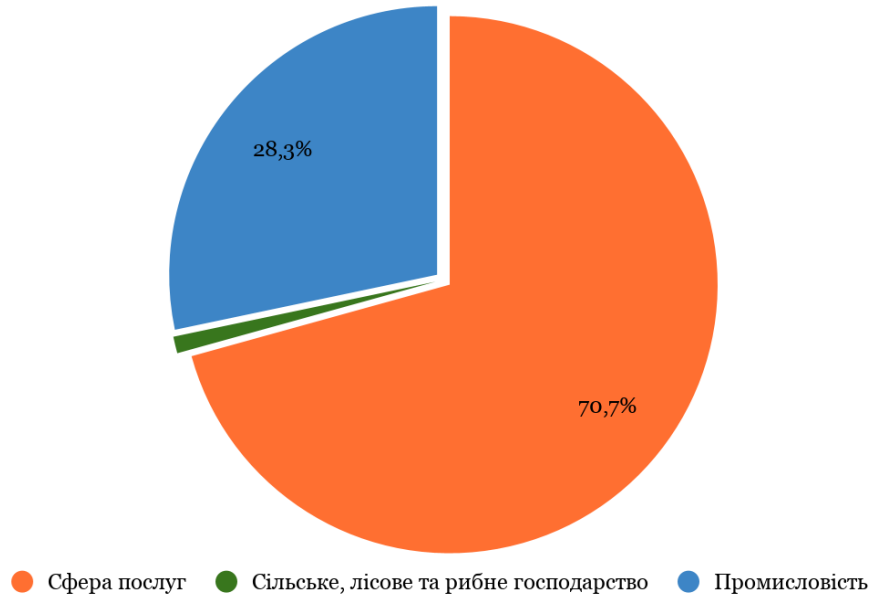

Рис. 2.1 Галузева структура економіки Німеччини у 2024 р. Джерело: складено автором за матеріалами [53]

Галузева структура економіки Німеччини характеризується чітко вираженою домінуючою роллю сфери послуг, яка формує близько 64% валової доданої вартості. Це відповідає типовій моделі розвинених країн, де саме послуги є основним драйвером економічного зростання та зайнятості. Значну частку також займає промисловість – приблизно 25–26%, що підкреслює збереження потужної індустріальної бази країни, характерної для Німеччини як однієї з провідних індустріальних економік Європи. Водночас частка сільського, лісового та рибного господарства є незначною (менше 1%), що також є типовою ознакою економічно розвинених держав, де аграрний сектор відіграє допоміжну роль.

Німеччина характеризується потужною промисловою базою, високим рівнем технологій та залежністю від глобальних ланцюгів постачання сировини та комплектуючих. Економічний успіх країни тісно пов'язаний з її здатністю як виробляти, так і торгувати товарами високої вартості в різних секторах. Очікується, що постійні інвестиції в цифрові та зелені технології

сприятимуть довгостроковій економічній стійкості та конкурентоспроможності. Провідне місце в економіці Німеччини займають: сфера послуг, гірнича, металургійна, хімічна, машинобудівна, харчова, суднобудівна, легка, нафтопереробна промисловість, суднобудування, виробництво електроніки [13].

Таблиця 2.3

Провідні галузі промисловості Німеччини за обсягом доходу та кількістю компаній у 2024 р.

Ранг	Галузь	Сукупний дохід компаній, млн євро	Кількість компаній
1	Автомобільні постачальники	1 198 946	610
2	Хімічна промисловість	221 304	81
3	Технології	189 252	-
4	Машинобудування	186 141	929
5	Енергетика	164 644	-
6	Фармацевтика, лікарські засоби та біотехнології	142 296	291
7	Продовольча промисловість	102 306	345
8	Електротехніка	101 509	554
9	Промисловість будівельних матеріалів	79 553	229
10	Харчова промисловість	73 536	410

Джерело: складено автором за матеріалами [31]

Найбільшу частку сукупного доходу серед галузей займають автомобільні постачальники – майже 1,2 трлн євро. Це значно перевищує показники інших секторів і демонструє стратегічну роль автомобільної промисловості в економіці. Друге та третє місця посідають хімічна промисловість (221,3 млрд євро) і технологічний сектор (189,3 млрд євро). Машинобудування характеризується найбільшою кількістю компаній — 929, однак за доходами поступається автомобільному сектору. Суттєві позиції також займають енергетика, фармацевтика та харчова промисловість.

Загалом структура доходів демонструє домінування високотехнологічних і промислових галузей, які формують основу економічного розвитку та експорту. Це підтверджується динамікою зовнішньої торгівлі високотехнологічною продукцією Німеччини у 2022–2024 рр.: частка такої

продукції в експорті перевищувала 56–60 %, а обсяги експорту стабільно були вищими за імпорт.

Таблиця 2.4

Динаміка зовнішньої торгівлі високотехнологічною продукцією Німеччини у 2022–2024 рр.

Показник	2022	2023	2024
Експорт високотехнологічної продукції, млрд. дол. США	955,31	1026,83	991,05
Частка від загального експорту, %	56,96	60,29	59,09
Імпорт високотехнологічної продукції, млрд. дол. США	753,55	764,3	721,62
Частка від загального імпорту, %	47,58	52,08	51,03
Торговельний профіцит/дефіцит, млрд. дол. США	201,75	262,53	269,42

Джерело: складено автором за матеріалами [28; 44]

Торговельний профіцит зріс із 201,75 млрд дол. США у 2022 р. до 269,42 млрд дол. США у 2024 р., що свідчить про високу конкурентоспроможність німецьких високотехнологічних галузей на світовому ринку. Таким чином, поєднання потужної промислової бази, розвинених технологічних галузей та стабільного профіциту у торгівлі високотехнологічною продукцією підтверджує провідні позиції Німеччини серед світових експортерів інноваційної та промислової продукції.

Таблиця 2.5

Динаміка зовнішньої торгівлі Німеччини у 2014–2025 рр.

Рік	Загальний експорт, млрд. дол. США	Темп зростання, %	Загальний імпорт, млрд. дол. США	Темп зростання, %
2014	1492,53	3,3	1209,30	2,3
2015	1323,69	-11,3	1052,92	-12,9
2016	1332,51	0,7	1056,60	0,3
2017	1444,70	8,4	1164,40	10,2
2018	1556,62	7,7	1285,87	10,4
2019	1486,88	-4,5	1236,20	-3,9
2020	1379,89	-7,2	1172,92	-5,1
2021	1621,70	17,5	1412,75	20,4
2022	1677,24	3,4	1583,92	12,1
2023	1703,02	1,5	1467,71	-7,3
2024	1677,06	-1,5	1414,23	-3,6
2025	1765,86	5,3	1538,45	8,8

Джерело: складено автором за матеріалами [28]

У 2014–2025 рр. зовнішня торгівля Німеччини характеризувалася загальним зростанням із періодичними спадами. Обсяг експорту зріс з 1492,53 млрд дол. США у 2014 р. до прогнозних 1765,86 млрд дол. США у 2025 р., а імпорт – з 1209,30 млрд до 1538,45 млрд дол. США. Найбільше скорочення експорту відбулося у 2015 р. (-11,3 %) та 2020 р. (-7,2 %) під впливом глобальних економічних криз і пандемії. Водночас у 2021 р. зафіксовано різке відновлення: експорт зріс на 17,5 %, імпорт – на 20,4 %. У 2022–2024 рр. темпи зростання уповільнилися: у 2024 р. експорт скоротився на 1,5 %, а імпорт – на 3,6 %, однак уже у 2025 р. очікується нове зростання – на 5,3 % та 8,8 % відповідно. Протягом усього періоду експорт стабільно перевищував імпорт, що забезпечувало позитивне торговельне сальдо в межах 200–300 млрд дол. США та підтверджувало високу конкурентоспроможність німецької економіки.

Таблиця 2.6

Основні торговельні партнери Німеччини у зовнішній торгівлі у 2025 р., млрд євро

Партнер	Експорт	Імпорт	Товарообіг (експорт + імпорт)	Сальдо (експорт - імпорт)
Китай	81,25	170,59	251,84	-89,34
США	146,2	94,31	240,52	51,88
Нідерланди	112,46	96,66	209,13	15,80
Франція	117,41	68,99	186,4	48,42
Польща	99,90	80,52	180,43	19,37
Італія	83,54	72,46	156,01	11,07
Австрія	79,97	54,11	134,08	25,86
Швейцарія	73,84	55,51	129,35	18,33
Велика Британія	79,87	38,56	118,44	41,3
Чехія	53,49	62,23	115,73	-8,73
Бельгія	58,62	47,29	105,92	11,33
Іспанія	59,11	39,11	98,22	20,00
Угорщина	30,56	34,98	65,54	-4,41
Туреччина	29,36	25,50	54,87	3,85
Швеція	28,82	19,00	47,83	9,81
Японія	21,01	22,06	43,08	-1,05
Румунія	22,82	19,76	42,59	3,05
Данія	24,00	15,15	39,15	9,81
Словаччина	17,76	20,63	38,40	-2,87

Джерело: складено автором за матеріалами [29]

У 2025 р. ключовими торговельними партнерами Німеччини залишаються США, Китай, країни ЄС (зокрема Нідерланди, Франція, Польща та Італія). Найбільший товарообіг має Китай – 251,84 млрд євро, однак із суттєвим від'ємним сальдо (-89,34 млрд євро). Другим за значенням партнером є США з товарообігом 240,52 млрд євро та найбільшим позитивним сальдо серед партнерів (+51,88 млрд євро). Сильні експортні позиції також спостерігаються у торгівлі з Францією (+48,42 млрд), Великою Британією (+41,3 млрд) та Нідерландами (+15,8 млрд). Водночас із Чехією (-8,73 млрд), Угорщиною (-4,41 млрд) та Японією (-1,05 млрд) фіксується від'ємне сальдо.

Таблиця 2.7

Валовий внутрішній продукт за федеральними землями у 2021-2025 рр., млрд. євро

Федеральна земля	2021	2022	2023	2024	2025
Північна Рейн-Вестфалія	760,07	813,53	858,78	879,84	909,41
Баварія	674,48	730,12	782,39	796,17	824,24
Баден-Вюртемберг	554,56	600,81	642,15	652,02	667,10
Нижня Саксонія	321,84	347,61	369,75	385,21	399,39
Гессен	314,01	335,93	358,88	371,36	382,41
Берлін	170,25	185,84	199,75	208,44	218,28
Рейнланд-Пфальц	167,17	176,97	177,00	180,81	185,27
Бранденбург	81,18	90,67	98,11	101,36	104,10
Гамбург	138,73	158,34	154,63	162,84	168,3
Саксонія	136,02	148,49	158,30	162,99	167,97
Шлезвіг-Гольштейн	106,47	119,07	122,47	126,33	131,24
Саксонія-Ангальт	67,70	74,32	78,18	79,51	81,75
Тюрингія	66,76	72,13	76,74	77,74	80,63
Мекленбург-Передня Померанія	50,16	56,28	59,19	60,84	63,58
Саар	37,05	40,18	42,8	42,17	43,17
Бремен	35,81	39,04	40,11	41,26	43,01
Німеччина (всього)	3682,34	3989,39	4219,31	4328,97	4469,91

Джерело: складено автором за матеріалами [49]

Економічна нерівність між колишніми землями Східної та Західної Німеччини залишається стійкою навіть через понад 30 років після возз'єднання. За оцінками мікроекономічних досліджень продуктивності, східні регіони досягають приблизно 80% рівня продуктивності Західної Німеччини. Це пояснюється структурними факторами: меншим середнім

розміром підприємств, слабшою присутністю корпоративних штаб-квартир та нижчою інтенсивністю інновацій і патентної активності [45].

Різниця також чітко проявляється у макроекономічних показниках. Дані про ВВП за федеральними землями у 2025 році демонструють значну концентрацію економічної потужності у західних регіонах: Північній Рейн-Вестфалії (909,41 млрд. євро), Баварії (824,24 млрд. євро), Баден-Вюртембергу (667,10 млрд. євро), тоді як найбільші східні економіки значно менші: Саксонія (167,97 млрд. євро), Бранденбург (104,10 млрд. євро), Тюрингія (80,63 млрд. євро), Мекленбург-Передня Померанія (63,58 млрд. євро) (*див. табл. 2.6*).

Таблиця 2.8

Соціально-економічні показники федеральних земель у 2024-2025 рр.

Федеральна земля	ВВП на душу населення, євро	Середня заробітна плата до сплати податків (Brutto), євро
Гамбург	84 486	54 802
Бремен	59 785	48 033
Баварія	58 817	47 470
Баден-Вюртемберг	57 294	47 545
Гессен	57 288	50 981
Берлін	54 607	46 552
Північна Рейн-Вестфалія	47 916	45 420
Нижня Саксонія	46 706	42 065
Рейнланд-Пфальц	44 046	41 724
Саар	42 877	42 334
Шлезвіг-Гольштейн	42 705	40 252
Саксонія	39 667	41 668
Бранденбург	37 774	41 694
Мекленбург-Передня Померанія	37 656	40 533
Тюрингія	36 942	41 762
Саксонія-Ангальт	36 517	41 163
Східні федеральні землі (середній показник)	38 016	52 789
Західні федеральні землі (середній показник)	52 966	65 541
Німеччина (середній показник)	50 819	59 165

Джерело: складено автором за матеріалами [20; 26]

Різниця також проявляється у доходах і заробітній платі. За даними соціально-економічних показників, у 2025 році середній ВВП на душу населення у західних землях становить 52 966 євро, тоді як у східних – 38 016 євро, що означає розрив близько 30–40% *(див. табл. 2.7)*. Аналогічно, середня

заробітна плата становить 65 541 євро у західних землях проти 52 789 євро у східних. Дослідження декомпозиції цього розриву показують, що майже половина різниці у заробітках пояснюється структурними характеристиками ринку праці, а не індивідуальною продуктивністю працівників [47].

Важливим чинником нерівності залишаються демографічні процеси. Після 1990 року східні землі зазнали значного відтоку населення, особливо молоді та висококваліфікованих працівників, що спричинило ефект «відпливу мізків». Це в свою чергу призвело до старіння населення та зниження економічного потенціалу регіонів [46].

Окрім економічних факторів, існують і довгострокові інституційні та поведінкові відмінності. Жителі колишньої Східної Німеччини частіше підтримують політику перерозподілу та мають інші економічні преференції, що пов’язують із досвідом соціалістичної економіки НДР [21]. У сукупності ці фактори – продуктивність (близько 80% рівня Заходу), розрив у ВВП і доходах, міграція та інституційна спадщина – формують довготривалу, хоча поступово зменшувану, економічну нерівність між регіонами.

2.2 Німецьке економічне лідерство в Європейському Союзі

Аналіз динаміки ВВП країн-членів ЄС та сусідніх держав у 2016–2025 рр. свідчить про загальну тенденцію до економічного зростання більшості європейських економік. Упродовж досліджуваного періоду країни Європи поступово нарощували обсяги валового внутрішнього продукту, однак у 2020 р. майже всі держави зазнали економічного спаду внаслідок пандемії COVID-19. Уже у 2021–2022 рр. розпочалося відновлення економічної активності, хоча подальший розвиток стримували енергетична криза, інфляційний тиск та наслідки російсько-української війни.

Таблиця 2.9

Динаміка зростання ВВП у країнах-членах ЄС та сусідніх країнах, 2016–2025 рр, млрд євро

Країна	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Бельгія	388	394	402	411	392	416	433	440	445	449
Болгарія	42	43	44	45	44	48	49	50	52	54
Чехія	177	186	191	198	188	195	201	201	203	209
Данія	266	274	279	284	279	297	298	300	311	320
Німеччина	2 906	2 987	3 021	3 051	2 925	3 039	3 094	3 067	3 052	3 059
Естонія	18	19	19	20	20	21	21	20	20	20
Ірландія	238	262	283	297	318	370	397	387	397	446
Греція	181	184,1	187,9	192,2	174	189	200	204	208	213
Іспанія	1 114	1 146	1 173	1 196	1 065	1 137	1 209	1 239	1 282	1 318
Франція	2 125	2 169	2 205	2 250	2 082	2 226	2 286	2 319	2 347	2 366
Хорватія	47	48	50	51	47	53	57	59	61	63
Італія	1 582	1 607	1 621	1 628	1 483	1 616	1 694	1 709	1 723	1732
Кіпр	19	20	21	22	21	24	26,6	27	28	29
Латвія	21	22	23	23	22	24	24	24	24	24
Литва	34	36	38	40	40	42	43	44	45,5	46,8
Люксембург	49	50	50	52	52	55	55	55	55	55
Угорщина	113	117	124	130	125	134	139	138	139	140
Мальта	9	10	11	11	11	12	13	14	15	16
Нідерланди	688	707	723	740	711	756	794	789	797	812
Австрія	316	323	331	337	316	331	349	346	344	346
Польща	434	456	484	507	496	531	559	560	578	599
Португалія	175	181	186	191	175	185	198	204	209	213
Румунія	151	163	172	179	172	182	190	194	196	197
Словенія	37	39	41	43	41	44	45	47	47	48
Словаччина	74	81	85	86	84	89	89	91	93	94
Фінляндія	192	199	201	204	199	204	205	203	204	204
Швеція	421	429	437	448	440	463	469	468	472	480
Ісландія	12	12	13	13	12	13	14	15	15	15
Ліхтенштейн	5	5	5	5	5	6	6	7	N/A	N/A
Норвегія	370	380	384	390	384	400	417	418	424	429
Швейцарія	510	517	534	540	528	561	581	585	593	601
Велика Британія	2 413	2 571	2 638	2 847	2 692	2 937	3 428	3 490	3 636	2 413
Боснія і Герцеговина	14	14	15	15	15	16	17	17	18	N/A
Чорногорія	3	3	3	3	3	3	4	4	4	4
Молдова	26	28	28	32	31	35	35	37	38	N/A
Північна Македонія	8	8	8	8	8	8	9	9	9	9
Албанія	10	10	11	11	11	11	12	13	13	N/A
Сербія	33	34	36	37	37	40	41	43	44	45
Туреччина	850	916	948	960	977	1 093	1 152	1 211	1 251	1 296
Україна	93,35	95,56	98,89	102,06	98,23	101,61	72,39	76,39	78,88	N/A
Косово	5	5	5	6	5	6	6	6	7	7

Джерело: складено автором за матеріалам [36; 51; 53]

Найбільшими економіками Європейського Союзу за обсягами ВВП у досліджуваний період залишалися Німеччина, Франція, Італія, Іспанія та Нідерланди. Саме ці держави формують основу економічного потенціалу ЄС. У 2025 р. ВВП Франції становив 2 979 млрд євро, Італії – 2 258 млрд євро, Іспанії – 1 687 млрд євро, а Нідерландів – 1 179 млрд євро. Водночас абсолютним економічним лідером залишалася Німеччина.

Німеччина протягом 2016–2025 рр. стабільно посідала перше місце серед країн ЄС за обсягом ВВП. У 2016 р. її валовий внутрішній продукт становив 2 906,29 млрд євро, а у 2019 р. зріс до 3 051,08 млрд євро. У 2020 р. через пандемічну кризу відбулося скорочення показника до 2 925,01 млрд євро, однак уже у 2021 р. економіка країни відновилася до рівня 3 039,38 млрд євро. Максимальне значення за аналізований період було зафіксоване у 2022 р. – 3 094,37 млрд євро. У наступні роки спостерігалося певне уповільнення економічної динаміки: у 2023 р. ВВП Німеччини становив 3 067,46 млрд євро, у 2024 р. – 3 052,25 млрд євро, а у 2025 р. – 3 059,57 млрд євро [6; 53].

Аналіз основних макроекономічних показників країн ЄС у 2025 р. демонструє нерівномірність економічного розвитку держав-членів. Середній темп зростання ВВП у ЄС-27 становив 1,5 %. Найнижчі темпи зростання спостерігалися у найбільших економіках ЄС: у Німеччині – 0,2 %, Франції – 0,8 %, Італії – 0,5 %. Натомість країни Центральної та Східної Європи демонстрували вищу динаміку: Мальта – 4,0 %, Кіпр – 3,8 %, Польща – 3,6 %, Хорватія – 3,4 %, Болгарія – 3,1 %.

Водночас у ЄС зберігався інфляційний та борговий тиск. Середній рівень інфляції в ЄС-27 становив 2,5 %, однак у Румунії він досяг 6,8 %, в Естонії – 4,8 %, у Хорватії та Угорщині – по 4,4 %. Найвищий рівень державного боргу був характерний для Греції (146,1 % ВВП), Італії (137,1 %), Франції (115,6 %) та Іспанії (100,7 %). На цьому тлі Німеччина мала відносно помірний державний борг – 63,5 % ВВП, що свідчить про вищий рівень фінансової стабільності порівняно з іншими великими економіками ЄС.

Таблиця 2.10

Основні макроекономічні показники у країнах ЄС у 2025 р.

Країна	ВВП за ринковими цінами, млрд євро	ВВП на душу населення (PPS), євро	Темп зростання ВВП, %	Рівень інфляції, %	Дефіцит/ профіцит держбюджету, % ВВП	Державний борг, % ВВП
Німеччина	4 470	47 923	0,2	2,3	-2,7	63,5
Австрія	513	48 882	0,6	3,6	-4,2	81,5
Бельгія	642	47 738	1,0	3,0	-5,2	107,9
Болгарія	116	28 342	3,1	3,5	-3,5	29,9
Хорватія	93	32 449	3,4	4,4	-3,0	56,3
Кіпр	36	40 874	3,8	0,8	3,4	55,0
Чехія	347	38 453	2.6	2,3	-2,1	44,3
Данія	410	52 922	2.9	1,8	2,9	27,9
Естонія	42	32 942	0.6	4,8	-2,0	24,1
Фінляндія	281	42 034	0.2	1.8	-3,4	88,5
Франція	2 979	40 703	0.8	0.9	-5,1	115,6
Греція	248	28 476	2,1	2,9	1,7	146,1
Угорщина	219	31 704	0,5	4,4	-4,7	74,6
Ірландія	639	98 783	12.3	2,1	1,8	41,0
Італія	2 258	39 917	0.5	1,7	-3,1	137,1
Латвія	43	29 528	2.1	3,8	-2,5	46,9
Литва	84	36 592	2,9	3,4	-1,8	39,5
Люксембург	90	99 348	0,6	2,5	-2,0	26,5
Мальта	25	45 647	4,0	2,4	-2,2	46,4
Нідерланди	1 179	55 631	1,8	3,0	-1,6	44,4
Польща	923	33 846	3,6	3,3	-7,3	59,7
Португалія	307	33 834	1,9	2,2	0,7	89,7
Румунія	380	32 536	0,7	6,8	-7,9	59,3
Словаччина	137	31 108	0,8	4,2	-4,5	61,4
Словенія	70	37 704	1,1	2,5	-2,5	65,7
Іспанія	1 687	38 174	2,8	2,7	-2,4	100,7
Швеція	594	45 777	1,5	2,6	-1,3	35,1
ЄС-27	18 811	41 623	1,5	2,5	-3,1	81,7

Джерело: складено автором за матеріалами [27]

У 2025 р. Німеччина залишалася провідною економікою Європейського Союзу із ВВП за ринковими цінами 4 470 млрд євро. ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності становив 47 923 євро, що перевищувало середній рівень ЄС-27 (41 623 євро). Рівень інфляції у країні становив 2,3 %, а дефіцит державного бюджету – 2,7 % ВВП, що було кращим за середній показник ЄС (-3,1 %). Попри уповільнення економічного зростання

у 2023–2025 рр., Німеччина залишається ключовою економікою ЄС завдяки потужній промисловості, експорту та інноваційному потенціалу. Водночас енергетична трансформація, структурні зміни та зростання глобальної конкуренції потребують подальшої адаптації її економічної моделі.

Таблиця 2.11

Витрати на дослідження та розробки (R&D) в країнах-членах ЄС та сусідніх країнах у 2013, та 2023-2024 рр.

Країна / регіон	2013	2023	2024	Темп зростання 2023-2024, %	Темп зростання 2013-2024, %
Бельгія	2,32	3,24	3,36	3,7	44,83
Болгарія	0,63	0,79	0,77	-2,53	22,22
Чехія	1,87	1,82	1,82	0	-2,67
Данія	2,96	3,07	3,01	-1,95	1,69
Німеччина	2,78	3,13	3,13	0	12,59
Естонія	1,7	1,83	1,99	8,74	17,06
Ірландія	1,54	1,54	1,38	-10,39	-10,39
Греція	0,82	1,5	1,54	2,67	87,8
Іспанія	1,27	1,49	1,50	0,67	18,11
Франція	2,23	2,18	2,18	0	-2,24
Хорватія	0,79	1,37	1,35	-1,46	70,89
Італія	1,29	1,37	1,38	0,73	6,98
Кіпр	0,48	0,66	0,65	-1,52	35,42
Латвія	0,64	0,82	0,92	12,2	43,75
Литва	0,95	1,04	1,04	0	9,47
Люксембург	1,23	1,06	0,99	-6,60	-19,51
Угорщина	1,38	1,38	1,31	-5,07	-5,07
Мальта	0,73	0,58	0,54	-6,9	-26,03
Нідерланди	2,14	2,30	2,29	-0,43	7,01
Австрія	2,98	3,22	3,26	1,24	9,40
Польща	0,88	1,56	1,41	-9,61	60,23
Португалія	1,32	1,68	1,73	2,98	31,06
Румунія	0,39	0,52	0,46	-11,54	17,95
Словенія	2,59	2,13	2,16	1,41	-16,6
Словаччина	0,82	1,04	0,98	-5,77	19,51
Фінляндія	3,28	3,09	3,22	4,21	-1,83
Швеція	3,28	3,64	3,56	-2,2	8,53
Ісландія	1,68	2,62	2,47	-5,73	47,02
Норвегія	1,60	1,78	1,74	-2,25	8,75
Єврозона - 20	2,1	2,29	2,29	0	9,05
ЄС-27	2,08	2,26	2,24	-0,88	7,69

Джерело: складено автором за матеріалами [35]

Аналіз витрат на дослідження та розробки (R&D) у країнах ЄС та сусідніх державах у 2013–2024 рр. свідчить про поступове зростання інвестицій в

інноваційну діяльність. У ЄС-27 частка витрат на R&D зросла з 2,08 % ВВП у 2013 р. до 2,24 % у 2024 р., у країнах Єврозони – з 2,1 % до 2,29 %. Лідерами за рівнем фінансування R&D у 2024 р. були Швеція (3,56 % ВВП), Бельгія (3,36 %), Австрія (3,26 %), Фінляндія (3,22 %) та Німеччина (3,13 %). Найнижчі показники зафіксовано у Румунії (0,46 %), Мальти (0,54 %), Кіпру (0,65 %) та Болгарії (0,77 %), що свідчить про значну нерівномірність інноваційного розвитку в ЄС.

Найвищі темпи зростання витрат на R&D у 2013–2024 рр. продемонстрували Греція (+87,8 %), Хорватія (+70,89 %), Польща (+60,23 %) та Бельгія (+44,83 %). Водночас у Мальти, Люксембургу, Словенії та Ірландії спостерігалося скорочення витрат. Німеччина зберігала стабільно високий рівень фінансування досліджень і розробок: показник зріс з 2,78 % ВВП у 2013 р. до 3,13 % у 2024 р. (+12,59 %). Це суттєво перевищує середній рівень ЄС-27 та підтверджує провідну роль Німеччини у формуванні інноваційного потенціалу Європейського Союзу, розвитку високотехнологічного виробництва та цифрової економіки.

Аналіз частки високотехнологічної продукції в експорті країн ЄС у 2020–2024 рр. свідчить про загальну позитивну динаміку та поступове підвищення технологічної складової європейської торгівлі. У середньому по ЄС-27 показник зріс з 16,06 % у 2020 р. до 20,61 % у 2024 р., що відображає структурну трансформацію економік у бік продукції з високою доданою вартістю та посилення ролі інновацій у зовнішній торгівлі.

Найвищі значення частки високотехнологічного експорту у 2024 р. зафіксовано в Ісландії (53,97 %), Ірландії (53,51 %), Мальті (45,17 %), Швейцарії (29,62 %) та Нідерландах (23,46 %). Натомість найнижчі показники спостерігалися в Люксембурзі (5,07 %), Португалії (6,77 %), Іспанії (9,28 %) та Фінляндії (9,28 %). Це пояснюється їхньою більш диверсифікованою структурою експорту та переважанням в їхньому експорті менш технологічно інтенсивної продукції.

Таблиця 2.12

Частка високотехнологічної продукції від загального експорту країн ЄС, %

Країна	2020	2021	2022	2023	2024	Темп зростання 2020-2024, %
Бельгія	15,26	21,37	22,81	18,66	20,39	33,62
Болгарія	11,3	10,92	10,38	12,05	13,42	18,76
Чехія	22,58	20,35	21,83	20,3	22,40	-0,80
Данія	13,23	13,92	15,98	17,13	17,61	33,11
Німеччина	15,5	15,38	17,49	17,78	17,97	15,94
Естонія	20,62	20,63	18,01	16,58	18,38	-10,86
Ірландія	25,89	28,47	46,78	47,77	53,51	106,68
Греція	13,25	12,28	14,47	15,15	15,01	13,28
Іспанія	7,76	9,39	12,58	9,56	9,28	19,59
Франція	21,19	22,3	21,92	22,38	23,13	9,16
Хорватія	9,68	9,60	12,06	11,03	11,67	20,56
Італія	8,58	7,77	9,15	9,98	12,28	43,12
Кіпр	12,24	15,96	17,65	18,74	18,03	47,30
Латвія	20,03	16,98	17,55	18,55	17,49	-12,68
Литва	12,00	11,50	12,99	14,40	17,32	44,33
Люксембург	5,61	6,07	5,99	5,97	5,07	-9,63
Угорщина	17,46	16,39	18,40	18,86	22,57	29,27
Мальта	35,33	30,736	38,96	43,26	45,17	27,85
Нідерланди	23,16	22,00	21,95	24,51	23,46	1,30
Австрія	12,27	11,01	14,91	15,92	18,45	50,37
Польща	9,86	9,44	11,63	12,12	13,50	36,92
Португалія	7,11	6,25	6,99	6,71	6,77	-4,78
Румунія	11,93	11,48	11,85	12,67	13,44	12,66
Словенія	7,79	6,2	8,56	8,2	8,34	7,06
Словаччина	9,99	9,00	8,49	9,71	10,59	6,01
Фінляндія	9,98	10,29	9,62	9,71	9,28	-7,01
Швеція	15,13	13,93	17,25	17,62	17,65	16,66
Ісландія	27,95	33,48	33,31	43,42	53,97	93,09
Норвегія	22,06	20,58	23,88	25,67	25,41	15,19
Швейцарія	12,84	14,23	29,98	29,33	29,62	130,69
Єврозона - 20	16,40	16,93	19,85	19,93	21,35	30,18
ЄС-27	16,06	16,37	19,12	19,23	20,61	28,33

Джерело: складено автором за матеріалами [52]

Натомість найвищі темпи зростання частки високотехнологічного експорту у 2020–2024 рр. демонстрували Швейцарія (+130,69 %), Ірландія (+106,68 %), Ісландія (+93,09 %), Австрія (+50,37 %) та Кіпр (+47,30 %). Це свідчить про активне нарощування інноваційного потенціалу та інтеграцію у глобальні високотехнологічні ланцюги вартості. Водночас у частини країн

зафіксовано скорочення показника, зокрема в Естонії (-10,86 %), Латвії (-12,68 %), Люксембурзі (-9,63 %) та Фінляндії (-7,01 %).

Німеччина ж демонструє стабільно високий, але відносно помірний рівень інноваційної складової експорту. Частка високотехнологічної продукції зросла з 15,5 % у 2020 р. до 17,97 % у 2024 р. (+15,94 %). Водночас темпи зростання залишаються нижчими, ніж у країн-лідерів, таких як Ірландія чи Швейцарія, що пояснюється високою базою та структурною специфікою німецької економіки, орієнтованої на автомобілебудування, машинобудування та інші традиційні промислові сектори з високою часткою експорту. Попри це, Німеччина зберігає системоутворюючу роль у технологічному розвитку ЄС завдяки масштабам економіки, інноваційній інфраструктурі та високому рівню R&D.

Бюджетна система Європейського Союзу функціонує на основі загальних економічних принципів (відкрита ринкова економіка, стабільність цін, фінансова стабільність, субсидіарність, недискримінація та верховенство права). Вона забезпечує фінансування спільних політик ЄС через систему власних ресурсів і дотримання принципу збалансованості доходів і витрат, що виключає формування бюджетного дефіциту на рівні Союзу. Видатки бюджету спрямовані на реалізацію економічної, соціальної, зовнішньої та безпекової політики, а також на інноваційні та антикризові програми, що підвищують стійкість та конкурентоспроможність ЄС [34].

Функціонування бюджету ЄС ґрунтується на системі ключових бюджетних принципів: єдність і бюджетна точність (усі доходи та витрати відображаються в одному документі), щорічність (на один фінансовий рік), рівновага (баланс доходів і витрат), розрахункова одиниця (використання євро в усіх операціях), універсальність (відсутність жорсткого закріплення доходів за витратами), специфікація (цільове призначення асигнувань), розумний фінансовий менеджмент (ефективність використання коштів) та прозорість (відкритість звітності) [1].

Таблиця 2.13

Внески та отримання країн ЄС-27 з бюджету ЄС у 2024 р.

Країна	Внески до бюджету ЄС, млн євро	% від ВНД	Надходження з бюджету ЄС, млн євро	% від ВНД	Net balance (сальдо), млн євро
Австрія	3 241,8	0,68	2 012,1	0,42	-1 229,7
Бельгія	6 872,9	1,11	11 455,7	1,85	+4 582,8
Болгарія	872,5	0,88	2 066,6	2,09	+1 194,1
Хорватія	725,6	0,84	1 737,3	2,02	+1 011,7
Кіпр	258,8	0,85	320,9	1,06	+62,1
Чехія	2 449,6	0,80	3 108,5	1,02	+658,9
Данія	2 769,0	0,67	1 842,4	0,45	-926,6
Естонія	332,9	0,87	906,2	2,37	+573,3
Фінляндія	2 160,4	0,78	1 638,0	0,59	-522,4
Франція	24 223,5	0,82	16 455,8	0,55	-7 767,7
Німеччина	31 414,6	0,70	12 619,8	0,28	-18 794,8
Греція	1 984,0	0,86	5 100,6	2,22	+3 116,6
Угорщина	1 828,2	0,91	3 452,9	1,72	+1 624,7
Ірландія	3 440,1	0,85	2 188,2	0,54	-1 251,9
Італія	17 991,7	0,83	13 268,7	0,61	-4 723,0
Латвія	367,6	0,94	1 328,0	3,39	+960,4
Литва	687,1	0,90	1 833,2	2,41	+1 146,1
Люксембург	455,7	0,75	2 811,6	4,62	+2 355,9
Мальта	173,7	0,89	262,8	1,35	+89,1
Нідерланди	7 502,2	0,67	3 152,7	0,28	-4 349,5
Польща	7 855,5	0,96	9 147,8	1,12	+1 292,3
Португалія	2 306,5	0,82	3 181,3	1,14	+874,8
Румунія	3 033,6	0,88	5 268,5	1,53	+2 234,9
Словаччина	843,3	0,66	2 205,1	1,72	+1 361,8
Словенія	648,5	0,98	973,8	1,47	+325,3
Іспанія	12 926,3	0,82	12 610,3	0,80	-316,0
Швеція	3 718,4	0,63	2 008,3	0,34	-1 710,1
ЄС-27	141 084,0	0,83	122 957,1	1,41%	-18 126,9

Джерело: складено автором за матеріалами [32]

Доходи бюджету ЄС переважно формуються за рахунок системи «власних ресурсів», до яких належать внески держав-членів на основі валового національного доходу, митні збори на імпорт із третіх країн, частка надходжень від ПДВ, а також внески, пов’язані з обсягами непереоблених пластикових відходів. Додатковими джерелами є внески третіх країн у

програми ЄС, штрафи, відсотки за прострочені платежі та залишки коштів попередніх періодів. Важливою особливістю є принцип «доходи покривають витрати», відповідно до якого річний бюджет ЄС не допускає дефіциту. Крім того, Європейська Комісія уповноважена установчими договорами ЄС запозичувати кошти на міжнародних ринках капіталу від імені ЄС. З 2021 року Комісія залучає кошти на ринках капіталу для фінансування плану відновлення після COVID-19 NextGenerationEU. Ці облігації ЄС будуть погашатися протягом тривалого періоду – до 2058 року [34].

Дані за 2024 р. свідчать про чітку перерозподільчу модель бюджету ЄС, де більш економічно розвинені держави виступають основними нетто-внесниками, тоді як менш розвинені країни переважно є нетто-отримувачами фінансових ресурсів. Найбільші внески до бюджету ЄС здійснюють Німеччина (31 414,6 млн євро), Франція (24 223,5 млн євро), Італія (17 991,7 млн євро), Іспанія (12 926,3 млн євро) та Нідерланди (7 502,2 млн євро). Ці країни формують фінансову основу бюджету ЄС, що пояснюється їхнім високим рівнем ВВП, значною часткою у внутрішньому ринку та економічною потужністю. Особливо ключову роль відіграє Німеччина, яка є найбільшим донором бюджету ЄС із негативним сальдо -18 794,8 млн євро, що підтверджує її центральне місце у системі фінансової солідарності Союзу.

Найбільші обсяги надходжень із бюджету ЄС отримують переважно країни Центральної та Східної Європи, а також менш розвинені економіки: Польща (9 147,8 млн євро), Румунія (5 268,5 млн євро), Греція (5 100,6 млн євро), Угорщина (3 452,9 млн євро), Чехія (3 108,5 млн євро) та інші. Позитивне сальдо мають саме ці держави, що відображає політику згуртування ЄС, спрямовану на скорочення регіональних диспропорцій. Натомість економічно сильні країни, такі як Німеччина, Франція (-7 767,7 млн євро), Італія (-4 723,0 млн євро), Нідерланди (-4 349,5 млн євро) та Швеція (-1 710,1 млн євро), мають від’ємне сальдо, оскільки їхні внески перевищують отримані кошти. Таким чином, бюджет ЄС виконує функцію перерозподілу ресурсів між багатшими та менш розвиненими країнами, забезпечуючи

економічну конвергенцію, а Німеччина виступає головним фінансовим «якорем» цієї системи солідарності.

2.3 Перспективи подальшого економічного розвитку Німеччини

Тренд-аналіз динаміки валового внутрішнього продукту Німеччини за 2014–2028 роки свідчить про загальну тенденцію до поступового економічного зростання країни. На основі статистичних даних за 2014–2025 роки було побудовано лінійну трендову модель, що дало змогу здійснити прогноз динаміки ВВП на 2026–2028 роки. Протягом 2014–2025 років динаміка ВВП Німеччини характеризувалася нерівномірністю, зокрема спадом у 2015 році та у період пандемії COVID-19 у 2020 році. Водночас у післякризовий період економіка країни продемонструвала відновлення та подальше зростання, а у 2025 році ВВП досяг найвищого значення за досліджуваний період – 4699,66 млрд дол. США.

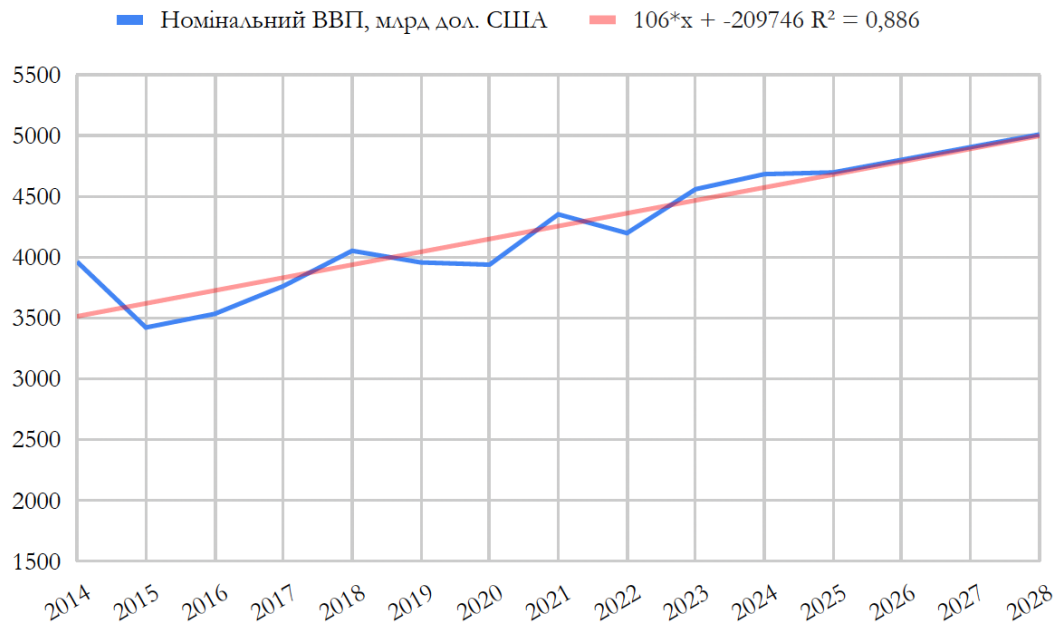

Рис. 2.2 Тренд-аналіз динаміки зростання ВВП Німеччини на 2026–2028 рр., млрд дол. США. Джерело: складено автором за матеріалами [53]

На основі побудованої трендової моделі здійснено прогноз на 2026–2028 роки. Очікується, що у 2026 році ВВП Німеччини становитиме 4803,66 млрд

дол. США, у 2027 році – 4907,66 млрд дол. США, а у 2028 році – 5011,66 млрд дол. США. Прогнозні значення свідчать про збереження позитивної тенденції економічного розвитку Німеччини та помірне зростання обсягів валового внутрішнього продукту у середньостроковій перспективі. Значення коефіцієнта детермінації R^2=0,886 свідчить про високий рівень відповідності трендової моделі фактичним статистичним даним. Це підтверджує надійність побудованої моделі для оцінювання загальної тенденції зміни ВВП Німеччини та формування прогнозних значень на найближчі роки.

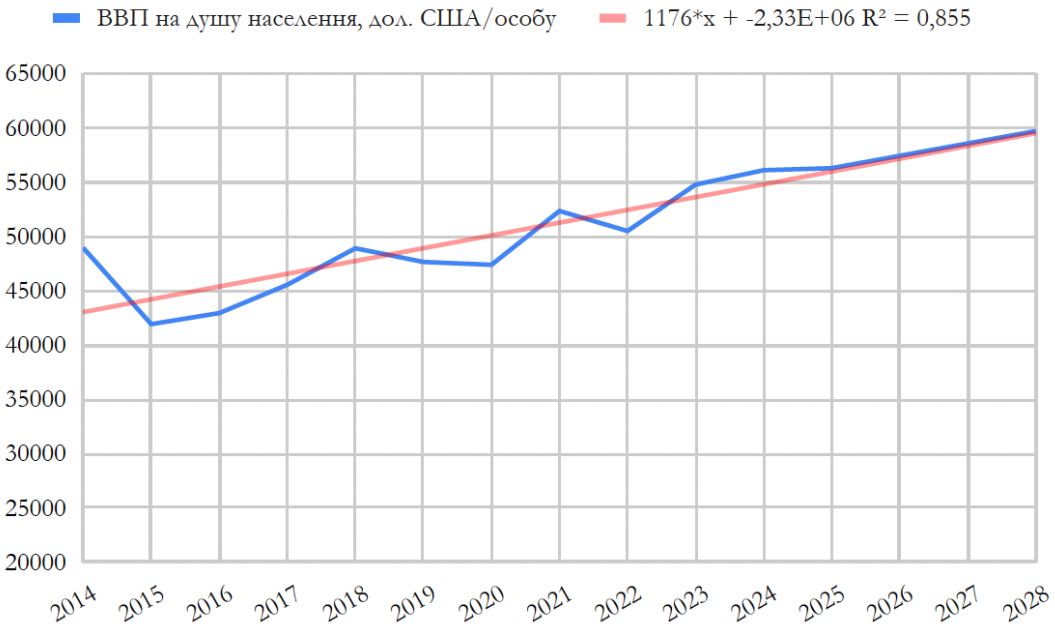

Рис. 2.3 Тренд-аналіз динаміки зростання ВВП на душу населення Німеччини на 2026–2028 рр., млрд дол. США. Джерело: складено автором за матеріалами [53]

Подібна динаміка простежується і у зміні показника ВВП Німеччини на душу населення. На основі статистичних даних за 2014–2025 роки було сформовано трендову модель, що дозволило здійснити прогноз розвитку показника на 2026–2028 роки. Упродовж досліджуваного періоду рівень ВВП на душу населення змінювався нерівномірно під впливом внутрішніх та зовнішніх економічних факторів. Найбільше зниження спостерігалося у 2015 році, а також у 2020 році внаслідок негативного впливу пандемії COVID-19 на світову економіку. Водночас у наступні роки показник демонстрував стабільне відновлення та позитивну тенденцію до зростання. У 2025 році ВВП на душу

населення досяг 56 290 дол. США, що стало максимальним значенням за аналізований період.

Відповідно до результатів прогнозування, у 2026 році значення показника очікується на рівні 57 429 дол. США, у 2027 році – 58 568 дол. США, а у 2028 році – 59 707 дол. США. Отримані результати свідчать про ймовірне подальше підвищення рівня економічного добробуту населення Німеччини у середньостроковій перспективі. Коефіцієнт детермінації R^2=0,855 демонструє високий рівень узгодженості трендової моделі з фактичними статистичними даними, що підтверджує доцільність її використання для прогнозування майбутньої динаміки показника.

Німецька економіка у 2026 році демонструє ознаки поступового виходу зі стану тривалої стагнації, однак більшість провідних економічних інститутів оцінюють перспективи зростання як помірні та нестійкі. Після рецесії, що триває з кінця 2022 року, очікуване зростання ВВП у 2026 році коливається в межах 0,6–0,9 %. Бундесбанк, Інститут ifo та інші аналітичні центри вказують, що відновлення економічної активності можливе лише з другого кварталу 2026 року, а повноцінне пожвавлення залежатиме від ефективності державної інвестиційної політики. Водночас нинішні прогнози залишаються значно нижчими за докризові темпи розвитку, що свідчить про збереження структурних проблем у німецькій економіці. Ключовими чинниками економічного застою стали енергетична криза після відмови від російських енергоносіїв, ослаблення експортної моделі розвитку та зростання глобальної конкуренції, насамперед з боку Китаю. Німецька промисловість, особливо автомобільний сектор, втрачає конкурентні позиції через високі виробничі витрати, повільну цифровізацію та недостатній рівень інновацій. Додатковий негативний вплив мають зміни у світовій торгівлі, зокрема протекціоністська політика США та трансформація китайського ринку з основного споживача німецької продукції на конкурента у високотехнологічних галузях. Усе це свідчить про кризу традиційної експортно-орієнтованої моделі економіки Німеччини.

У відповідь уряд канцлера Фрідріха Мерца ініціював масштабну програму державних інвестицій обсягом до одного трильйона євро протягом наступного десятиліття. Основна мета цих заходів – модернізація інфраструктури, цифровізація та збільшення оборонних витрат. Для реалізації програми було послаблено механізм «боргового гальма», що дозволило збільшити державні запозичення. Проте значна частина економістів сумнівається у здатності уряду забезпечити ефективне використання коштів, оскільки суттєва частина додаткових ресурсів може бути спрямована на соціальні виплати та пенсійне забезпечення, а не на структурні реформи та підвищення продуктивності економіки [17].

Одним із ключових напрямів подальшого економічного розвитку Німеччини є автоматизації виробництва. Німеччина є найбільшим ринком робототехніки в Європі та п’ятим за величиною у світі. У 2024 році кількість установок роботів скоротилася на 5% – до 26 982 одиниць, що стало другим найкращим результатом після рекордного 2023 року. Це становить 32% від загального річного обсягу ринку Європи [42].

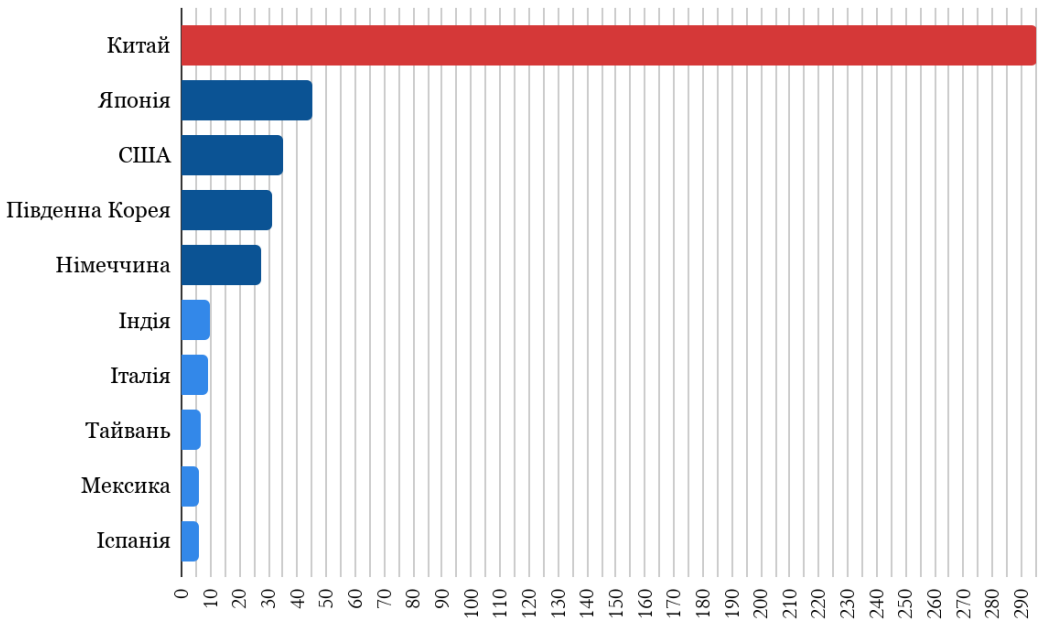

Рис. 2.4 Найбільші ринки встановлення промислових роботів у 2024 р. Джерело: [42]

За показником щільності роботів Німеччина посідає четверте місце у світі – 429 роботів на 10 тис. працівників у 2023 році, поступаючись Південній Кореї (1012), Сінгапуру (770) та Китаю (470). Найактивніше роботизація розвивається в автомобільній галузі, яка залишається основним драйвером інновацій у німецькій економіці. У 2023 році кількість нових установок роботів у цьому секторі зросла до 9 190 одиниць після тимчасового спаду у 2022 році. Також стабільне зростання демонструють галузі металообробки та машинобудування [44].

Таблиця 2.14

Нові встановлення промислових роботів в Німеччині за галузями економіки у 2021-2023 рр., од.

Рік	Автомобільна	Метал та машинобудування	Пластикові та хімічні продукти	Електричні компоненти та електроніка
2021	9 167	3 522	1 832	1 746
2022	7 120	4 234	2 072	1 543
2023	9 190	4 916	2 057	1 377

Джерело: складено автором за матеріалами [44]

Важливу роль у трансформації виробництва відіграє поєднання таких технологій, як штучний інтелект, машинний зір, хмарні обчислення та мережі 5G. Їхнє використання дозволяє створювати повністю цифровізовані виробничі системи з вищою ефективністю та нижчими витратами. Перспективи розвитку робототехніки також пов’язані з дефіцитом робочої сили, який характерний для багатьох розвинених економік. У зв’язку з цим зростає попит на автоматизацію. Це сприяє так званій «демократизації» робототехніки для малих та середніх підприємств – зменшенню бар’єрів для впровадження автоматизованих технологій у виробництво. Окремим напрямом розвитку є гуманоїдна робототехніка та концепція Robot-as-a-Service (RaaS), які розглядаються як перспективні інструменти для вирішення проблем нестачі робочої сили та підвищення ефективності виробництва. Хоча використання гуманоїдних роботів поки що переважно обмежується виконанням окремих спеціалізованих завдань, саме цей сегмент може стати

одним із драйверів подальшого індустріального розвитку у середньостроковій перспективі [44].

Крім того, важливим аспектом подальшого економічного розвитку Німеччини є реалізація політики «Energiewende» – стратегії енергетичного переходу, спрямованої на поступову відмову від викопного палива та атомної енергетики на користь відновлюваних джерел енергії, підвищення енергоефективності та досягнення кліматичної нейтральності. Основною метою цієї політики є формування безпечної, стійкої та конкурентоспроможної енергетичної системи, яка забезпечуватиме довгострокову конкурентоспроможність економіки та стабільний економічний розвиток країни [24]. Федеральний уряд активно посилює міжнародну кліматичну та енергетичну співпрацю з метою обмеження глобального потепління до 1,5 °C та прискорення переходу до низьковуглецевої моделі розвитку. Важливу роль у цьому процесі відіграють механізм CBAM, міжнародні кліматичні партнерства та фінансування проєктів у сфері відновлюваної енергетики.

Одним із ключових інструментів реалізації цієї стратегії став Кліматичний клуб, створений у 2022 році, який нині об’єднує 37 учасників. Його діяльність спрямована на декарбонізацію енергоємних галузей промисловості та формування моделі «зеленої» економіки. Паралельно у межах G7 та G20 Німеччина підтримує масштабне розширення відновлюваної енергетики: до 2030 року планується збільшення потужностей офшорної вітроенергетики на 150 ГВт, а сонячної енергетики – до понад 1000 ГВт *(див. дод. Е)*. Також визначено цілі щодо декарбонізації енергетичного сектору до 2035 року та досягнення кліматичної нейтральності до 2050 року. Важливим елементом економічної стратегії Німеччини залишається міжнародне кліматичне фінансування. Країна достроково виконала зобов’язання щодо виділення 6 млрд євро щорічно на підтримку кліматичних проєктів і вже у 2022 році спрямувала 6,38 млрд євро, з яких 44 % було використано на адаптацію до зміни клімату, а 56 % – на скорочення викидів [37]. Таким

чином, Energiewende виступає важливим напрямом модернізації економіки, розвитку інноваційних технологій, зміцнення енергетичної безпеки та створення нових можливостей економічного зростання Німеччини у середньо- та довгостроковій перспективі.

Відповідно до даних European Innovation Scoreboard 2025, Німеччина належить до групи «Strong Innovators», тобто країн, рівень інноваційного розвитку яких перевищує середній показник Європейського Союзу *(див. дод. Г)*. Загальний індекс інноваційності Німеччини у 2025 р. становив 111,1% від середнього рівня ЄС, що забезпечило країні 9 місце серед держав-членів ЄС. Порівняно з 2018 р. інноваційна результативність країни зросла на 8,7 %, однак у порівнянні з 2024 р. зафіксовано незначне зниження на 2,1 %. Однією з ключових переваг Німеччини є високий рівень інвестицій бізнесу у дослідження та розробки. Показник витрат бізнес-сектору на R&D становить 143,4% від середнього рівня ЄС, що відповідає 4 місцю серед країн ЄС. Водночас інноваційні витрати на одного працівника досягли 145,0% від середнього рівня ЄС (5 місце), а витрати на не-R&D інновації – 140,9% (3 місце). Це підтверджує, що саме корпоративний сектор є головним драйвером інноваційного розвитку Німеччини. Значні позиції країна займає і за показником зайнятості в інноваційних підприємствах – 142,7% від середнього рівня ЄС та 2 місце серед держав-членів.

Суттєвою перевагою Німеччини також є розвиток інноваційної кооперації та науково-дослідницької діяльності. Показник публічно-приватних наукових публікацій становить 188,5% від середнього рівня ЄС, що є одним із найкращих результатів у Європейському Союзі. Крім того, країна демонструє високі результати у сфері патентної активності: показник PCT patent applications досяг 134,2% від середнього рівня ЄС (4 місце). Високим є й рівень продуктивності праці – 141,6% від середнього рівня ЄС. Такі результати свідчать про ефективну взаємодію науки, бізнесу та промисловості, що традиційно є характерною рисою німецької економічної моделі. Значний прогрес Німеччина демонструє у сфері цифровізації та технологічної

трансформації економіки. Найбільше зростання з 2018 р. спостерігається у використанні хмарних технологій (Cloud Computing), де показник зріс на 252,0%. Також суттєво покращився доступ до високошвидкісного інтернету (+132,1%) та обсяги венчурного капіталу (+62,0%). Показник цифровізації загалом становить 82,8% від середнього рівня ЄС, однак окремі складові цифрової сфери залишаються проблемними.

Попри високі загальні результати, Німеччина має низку структурних слабкостей. Найгірші позиції країна займає за показником частки населення з цифровими навичками вище базового рівня – лише 67,7% від середнього рівня ЄС та 23 місце серед країн ЄС. Низькими також залишаються показники участі населення у навчанні впродовж життя – 68,5% (23 місце) та частки населення з вищою освітою – 76,3% (20 місце). Це свідчить про недостатню адаптацію людського капіталу до сучасних цифрових та технологічних викликів, незважаючи на високий рівень розвитку промисловості та інноваційної інфраструктури. Окремі негативні тенденції спостерігаються і в динаміці інноваційних показників. Зокрема, кількість дизайн-заявок зменшилася на 57,8% порівняно з 2018 р., показник нових докторів наук скоротився на 23,1%, а частка малих та середніх підприємств, що впроваджують продуктові інновації, знизилася на 22,2%. Крім того, у 2024–2025 рр. суттєво скоротився показник SMEs introducing product innovations (-41,3%), що може свідчити про ослаблення інноваційної активності малого бізнесу в умовах економічної нестабільності та зростання витрат на виробництво [33].

Висновки до другого розділу

1. Сучасна економіка Німеччини є однією з найпотужніших у світі, поєднуючи високий рівень індустріального розвитку, технологічні інновації та домінування сфери послуг. Попри наслідки пандемії COVID-19, енергетичну кризу та геополітичні виклики, країна зберігає стійкі позиції у світовій економіці. Зростання ВВП на душу населення, низький рівень безробіття та

стабільний торговельний профіцит свідчать про високий рівень добробуту населення й конкурентоспроможність економіки. Основу економіки Німеччини становлять автомобілебудування, машинобудування, хімічна промисловість, фармацевтика та високі технології, які забезпечують значну частку експорту країни. Високий рівень інноваційності та активна участь у глобальній торгівлі зміцнюють позиції Німеччини як одного зі світових економічних лідерів. Водночас країна стикається з низкою викликів: інфляцією, залежністю від зовнішніх ринків та енергоресурсів, а також економічною нерівністю між західними та східними федеральними землями.

2. Проведений аналіз ключових макроекономічних показників країн ЄС та сусідніх держав у 2016–2025 рр. дозволяє зробити висновок про збереження провідної ролі Німеччини як головного економічного центру Європейського Союзу. Німеччина стабільно утримує перше місце в ЄС за обсягом ВВП, формуючи значну частку сукупного економічного потенціалу Союзу. Її економічна модель базується на потужній промисловій та експортно-орієнтованій структурі, високому рівні інноваційності та системних інвестиціях у науково-дослідну діяльність, що забезпечує її довгострокову конкурентоспроможність на глобальному рівні. Важливим аспектом економічного лідерства Німеччини є її фінансова роль у бюджетній системі ЄС. Країна виступає найбільшим нетто-внесником до бюджету Союзу, що відображає її економічну потужність та відповідальність за функціонування механізмів європейської солідарності та регіонального вирівнювання. Така позиція підкреслює її системоутворюючу роль у забезпеченні стабільності фінансової архітектури ЄС. Попри уповільнення зростання у 2023–2025 рр. та зростання глобальної конкуренції, Німеччина зберігає статус ключового драйвера економіки ЄС. Вона формує інноваційні тренди, забезпечує фінансову стабільність Союзу та сприяє економічному зближенню держав-членів.

3. Перспективи подальшого економічного розвитку Німеччини залишаються загалом позитивними, незважаючи на наявність структурних

проблем та зовнішніх економічних викликів. Проведений тренд-аналіз ВВП та ВВП на душу населення свідчить про очікуване помірне економічне зростання у 2025–2027 роках. Важливими чинниками розвитку країни виступають цифровізація, автоматизація виробництва, розвиток робототехніки та реалізація політики «Energiewende», спрямованої на енергетичний перехід і декарбонізацію економіки. Результати European Innovation Scoreboard 2025 підтверджують високий рівень інноваційного розвитку Німеччини, яка належить до групи «Strong Innovators» із показником 111,1% від середнього рівня ЄС. Основними перевагами країни залишаються значні витрати бізнесу на дослідження та розробки, високий рівень промислових інновацій та розвиток цифрових технологій. Водночас серед основних викликів залишаються дефіцит кваліфікованих кадрів, недостатній рівень цифрових навичок населення та зниження інноваційної активності малого бізнесу. Таким чином, подальший економічний розвиток Німеччини залежатиме від ефективності структурних реформ, інвестицій у людський капітал та здатності країни адаптуватися до сучасних глобальних економічних і технологічних змін.

ВИСНОВКИ

В результаті проведеного дослідження німецького «економічного дива» та становлення європейського лідерства ми дійшли наступних висновків.

1. Розкрито сутність і зміст поняття «економічне диво», яке визначається як період надзвичайно швидкого економічного зростання, що супроводжується глибокою структурною трансформацією економіки, підвищенням продуктивності праці, розвитком промисловості та зростанням добробуту населення. Встановлено, що формування економічних див є результатом дії комплексу взаємопов'язаних чинників, серед яких ключову роль відіграють ефективна державна політика, інституційна стабільність, інвестиції в людський капітал, технологічна модернізація, розвиток зовнішньої торгівлі та сприятливі соціокультурні передумови.

2. Досліджено особливості повоєнного «економічного дива» Німеччини, яке стало наслідком поєднання ринкових реформ, цілеспрямованої державної економічної політики, міжнародної фінансової допомоги та високого рівня суспільної дисципліни. Встановлено, що вирішальними факторами відновлення економіки ФРН були грошова реформа 1948 року, лібералізація цін, формування моделі соціального ринкового господарства, розвиток приватного підприємництва та інвестиції у промисловість, науку й освіту. Доведено, що досвід Німеччини є важливим орієнтиром для післявоєнного відновлення економіки України, зокрема в контексті інституційних реформ, прозорого управління ресурсами, розвитку конкурентного середовища та інтеграції до європейського економічного простору.

3. Проаналізовано сучасний стан економіки Німеччини, яка залишається однією з провідних економік світу завдяки високому рівню індустріального розвитку, інноваційності, потужному експортному потенціалу та ефективній моделі соціально-ринкової економіки. Дослідження ключових макроекономічних показників у 2020–2025 рр. засвідчило, що, попри вплив пандемії COVID-19, енергетичної кризи та геополітичної нестабільності,

економіка Німеччини зберегла високий рівень стійкості та конкурентоспроможності. Встановлено, що провідними секторами економіки залишаються автомобілебудування, машинобудування, хімічна промисловість, фармацевтика, сфера послуг та високотехнологічне виробництво. Водночас визначено наявність низки структурних проблем і викликів, серед яких інфляційний тиск, енергетична залежність, демографічні зміни, дефіцит кваліфікованої робочої сили та регіональні диспропорції між західними і східними федеральними землями.

4. Здійснено оцінку ролі Німеччини в економіці Європейського Союзу, яка підтверджує її статус провідного економічного центру та головного нетто-внесника до бюджету ЄС. Встановлено, що економічна модель країни, заснована на експортно-орієнтованій промисловості, інноваціях та інвестиціях у науково-дослідну діяльність, забезпечує її довгострокову конкурентоспроможність і системоутворюючу роль у фінансовій архітектурі ЄС. Проаналізовано зовнішньоекономічну діяльність Німеччини, яка характеризується значними обсягами експорту високотехнологічної продукції, позитивним торговельним сальдо та тісною інтегрованістю у світові виробничі ланцюги.

5. Визначено перспективи подальшого економічного розвитку Німеччини, які загалом залишаються позитивними за умов помірного зростання у середньостроковій перспективі. Встановлено, що ключовими драйверами розвитку виступають цифровізація, автоматизація виробництва, розвиток штучного інтелекту та розвиток інноваційної економіки. Значну увагу приділено розвитку «зеленої» енергетики, модернізації промислової бази та підвищенню енергоефективності як основі забезпечення сталого економічного розвитку країни. Водночас серед основних викликів залишаються дефіцит кваліфікованої робочої сили, старіння населення, потреба у підвищенні цифрових компетенцій, зниження інноваційної активності малого та середнього бізнесу, а також необхідність адаптації економіки до глобальних технологічних і геополітичних змін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бояр А. О. Принципи функціонування бюджетної системи Європейського Союзу. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Економічні науки.* 2009. № 7. С. 199–203. URL: https://www.researchgate.net/publication/315231537_Principi_funkcionuvanna_budzetnoi_sistemi_Evropejskogo_Souzu_The_European_Union_Budgetary_Principles

2. Видобора В.В. Промислова політика Німеччини у XX–XXI ст.: досвід економічного ривка. *Економіка та суспільство.* 2022. № 42. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1610

3. Гайду С. В. Післявоєнне відновлення України: реформи та ініціативи формування державної політики. *Правова держава*. 2023. № 52. С. 9–20. URL: https://pd.onu.edu.ua/article/view/291712

4. Гордієнко В., Фицик Л. «Економічне диво» Голландії XVII ст.: два типи історіографічного дискурсу. *Старожитності Лукомор'я*. 2026. № 2 (35). С. 22–31. URL: https://www.researchgate.net/publication/404893641_Ekonomicne_divo_Gollandii_17_st_dva_tipi_istoriograficnogo_diskursu

5. Дука А. П., Старченко Г. В. Світовий досвід повоєнного відновлення економіки: уроки для України. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління.* 2022. № 6. URL: https://reicst.com.ua/pmt/article/view/2022-6-03-06

6. Економіка ЄС: яка країна стала економічним локомотивом? Deutsche Welt. URL: https://www.dw.com/uk/na-tli-probuksovuvanna-ekonomiki-es-aka-kraina-stala-ekonomicnim-lokomotivom2-a-71491119/a-71491119

7. Економічне диво (до проекту Ігнатьєв). URL: https://wiki.cusu.edu.ua/index.php/%D0%95%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B5_%D0%B4%D0%B8%D0%B2%D0%BE(%D0%B4

%D0%BE_%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B5%D0%BA%D1%82%D1%83_%D0%86%D0%B3%D0%BD%D0%B0%D1%82%D1%8C%D1%94%D0%B2)

8. Кваліфікаційна робота бакалавра : методичні рекомендації до виконання для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня освітньої програми «Міжнародні економічні відносини» / уклад. Л. І. Григорова-Беренда, Н. А. Казакова, С. А. Касьян, Н. В. Непрядкіна, О. В. Ханова. – 6-те вид., перероб. і доп. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2024. – 40 с.

9. Кістерський Л. Стратегічні принципи повоєнного відновлення України. *Економіка України*. 2023. № 2 (735). С. 3–16. URL: https://www.researchgate.net/publication/368872018_STRATEGIC_PRINCIPLES_OF_UKRAINE%27S_POST-WAR_RECOVERY

10. Красота О. В. Досвід Західних Балкан у відновленні людського капіталу: уроки для України. *Теоретичні та прикладні питання економіки*. 2025. Вип. 2 (51). С. 128–143. URL: https://www.researchgate.net/publication/399921837_THE_WESTERN_BALKANS_EXPERIENCE_IN_HUMAN_CAPITAL_RECOVERY_LESSONS_FOR_UKRAINE

11. Нараєвський С. В., Вареник С. С. Перебіг та занепад японського економічного дива як основа сучасного економічного устрою країни. *Ефективна економіка*. 2026. № 1. URL: https://www.researchgate.net/publication/400393771_PEREBIG_TA_ZANEPAD_APONSKOGO_EKONOMICNOGO_DIVA_AK_OSNOVA_SUCASNOGO_EKONOMICNOGO_USTROU_KRAINI

12. Німеччина. Дія Бізнес. URL: https://business.diia.gov.ua/exporters-handbook/countries/single-countries/de/general-information#%D0%B7%D0%B0%D0%B3%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96-%D1%84%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8-

13. Посольство України у Федеративній республіці Німеччина. Торговельно-економічне співробітництво. URL: https://germany.mfagov.ua/spivrobitnictvo/torgovelno-ekonomichne-spivrobitnict

14. Різник В.В. Одеське економічне диво від Армана Рішельє. *Економічний вісник університету*. 2013. № 20/1. С. 115-118. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=ecvu_2013_20(1)__25

15. Свинаренко Н.О. Західнонімецький економічний досвід відновлення господарства: історичні уроки. *Вісник науки та освіти*. 2022. № 2 (2). С. 368–377. URL: issn 2786-6165 (online) №2(2) 2022 368Наукові перспективиhttp://perspectives.pp.ua › article › download

16. Скрибка І. Ю. Італійське «економічне диво» // Освіта і наука – 2016 : збірник тез наукових робіт учасників звітно-наукової конференції студентів. Секція «Економічна теорія». Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. С. 42–43. URL: https://enpuirb.udu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/bf29efab-534c-4d17-a129-586488b77811/content

17. Чи вийде Німеччина з економічного застою у 2026 році? Deutsche Welt. URL: https://www.dw.com/uk/ci-vijde-nimeccina-z-ekonomicnogo-zastou-u-2026-roci/a-75477865

18. Ямпольська Т. Німецьке економічне диво. URL: https://nakypilo.ua/teksty/istoriia/nimetske-ekonomichne-dyvo/#

19. Becker S. O., Mergele L., Woessmann L. The Separation and Reunification of Germany: Rethinking a Natural Experiment Interpretation of the Enduring Effects of Communism. *CESifo Working Paper No. 8164*. Munich: ifo Institute, 2020. URL: https://www.ifo.de/en/cesifo/publications/2020/working-paper/separation-and-reunification-germany-rethinking-natural-experiment

20. Bild. Neue Statistik. West-Bundesland ist Schlusslicht beim Verdienst. URL: https://www.bild.de/politik/inland/neue-statistik-bundesland-im-westen-ist-schlusslicht-beim-verdienst-69f439bace673f8cd2abae91

21. Bondar M., Fuchs-Schündeln N. Good Bye Lenin Revisited: East-West Preferences Three Decades after German Reunification. 2023. URL: https://pmc.nc

bi.nlm.nih.gov/articles/PMC10005892/

22. Brakman S., Garretsen H., Schramm M. The Strategic Bombing of German Cities during World War II and its Impact on City Growth. *CESifo Working Paper No. 808*. Center for Economic Studies and ifo Institute (CESifo). Munich. URL:https://www.econstor.eu/bitstream/10419/76256/1/cesifo_wp808.pdf

23. Bundesländer. URL: https://www.destatis.de/DE/Themen/Laender-Regionen/Regionales/Gemeindeverzeichnis/Glossar/bundeslaender.html

24. Bundesministerium für Wirtschaft und Energie. Unsere Energiewende: sicher, sauber, bezahlbar. URL: https://www.bundeswirtschaftsministerium.de/Redaktion/EN/Dossier/energy-transition.html

25. Bundesrepublik Deutschland. URL: https://www.lernhelfer.de/schuelerlexikon/geografie/artikel/bundesrepublik-deutschland

26. Destatis. Die Wirtschaft ist gewachsen. URL: https://www.destatis.de/DE/Themen/Querschnitt/35-Jahre-Deutsche-Einheit/Wirtschaft/Textbausteine/01_wirtschaft-waechst.html

27. Destatis. Economy and finance. Important economic and financial indicators. URL: https://www.destatis.de/Europa/EN/Topic/Key-indicators/EconomyFinance.html

28. Destatis. Exports and imports (foreign trade): Germany, years. URL: https://www-genesis.destatis.de/datenbank/online/statistic/51000/table/51000-0001

29. Destatis. Order of rank of Germany's trading partners - 2025 (preliminary results). URL: https://www.destatis.de/EN/Themes/Economy/Foreign-Trade/Tables/order-rank-germany-trading-partners.html

30. Destatis. Population by nationality and sex. URL: https://www.destatis.de/DE/Themen/Querschnitt/35-Jahre-Deutsche-Einheit/Wirtschaft/Textbausteine/01_wirtschaft-waechst.html

31. Die Deutsche Wirtschaft. Die wichtigsten Branchen der deutschen Industrieunternehmen. URL: https://die-deutsche-wirtschaft.de/industriebranchen/

32. European Commission. EU spending and revenue 2021-2027. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/eu-budget/long-term-eu-budget/2021-2027/spending-and-revenue_en

33. European Union. European Innovation Scoreboard 2025. URL: https://op.europa.eu/en/web/eu-law-and-publications/publication-detail/-/publication/c102236e-66b2-11f0-bf4e-01aa75ed71a1/language-e

34. European Union. How the EU budget is financed. URL: https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/budget/how-eu-budget-financed_en

35. Eurostat. GERD by sector of performance. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/rd_e_gerdtot__custom_19093950/bookmark/table?lang=en&bookmarkId=8f413dfc-7543-470b-9ea8-7bbaf486becb&c=1764237620000

36. Eurostat. Gross domestic product (GDP) and main components (output, expenditure and income) - annual data. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/nama_10_gdp/default/table?lang=

37. Federal Ministry for Economic Affairs and Climate Action. The 2024 Annual Economic Report of the German Federal Government. URL: https://www.bundeswirtschaftsministerium.de/Redaktion/EN/Publikationen/Wirtschaft/the-2024-annual-economic-report-of-the-german-federal-government.pdf?__blob=publicationFile&v=1

38. Federal Ministry for Economic Affairs and Climate Action. The 2025 Annual Economic Report of the German Federal Government. URL: https://www.bundeswirtschaftsministerium.de/Redaktion/EN/Publikationen/Wirtschaft/annual-economic-report-2025.pdf?__blob=publicationFile&v=4

39. Gemeinsame Grenzen Deutschlands mit den Anliegerstaaten. URL: https://www.destatis.de/DE/Themen/Laender-Regionen/Tabellen/gemeinsame-grenzen-deutschlands.html

40. Grafische Darstellung der Kriegszerstörungen in deutschen Städten (1947). URL: https://germanhistorydocs.org/de/die-besatzungszeit-und-die-entstehung-z weier-staaten-1945-1961/ghdi:document-4459

41. Halbmeier C., Schröder C. The long-term implications of destruction during the Second World War on private wealth in Germany. *Journal of Economic Growth*. 2025. Vol 30. P. 161-235. URL: https://link.springer.com/article/10.1007/s10887-024-09242-2

42. International Federation of Robotics. World Robotics 2025 report - Industrial Robots. URL: https://ifr.org/ifr-press-releases/news/global-robot-demand-in-factories-doubles-over-10-years

43. International Monetary Fund. World Economic Outlook (WEO). URL: https://data.imf.org/en/Data-Explorer?datasetUrn=IMF.RES:WEO(9.0.0)

44. International Trade Administration. Germany Country Commercial Guide. URL: https://www.trade.gov/country-commercial-guides/germany-advanced-manufacturing

45. Müller S. Der Ost-West-Produktivitätsunterschied: Was sagt die mikroökonomische Forschung? *SpringerLink*. 2021. URL: https://link.springer.com/article/10.1007/s10273-021-2835-3

46. Rosenbaum-Feldbrügge M., Stawarz N., Sander N. 30 Years of East-West Migration in Germany. *Comparative Population Studies*. 2022. URL: https://www.comparativepopulationstudies.de/index.php/CPoS/article/view/457

47. Schnabl G., Sepp T. 30 Jahre nach dem Mauerfall. Ursachen für Konvergenz und Divergenz zwischen Ost- und Westdeutschland. *SpringerLink*. 2020. URL: https://link.springer.com/article/10.1007/s41025-020-00191-3

48. Seliger B. Theories of economic miracles. Ordnungspolitische Diskurse, № 2010-01. URL: https://www.researchgate.net/publication/241769723_Theories_of_economic_miracles

49. Statistische Ämter des Bundes und der Länder. Gemeinsames Statistikportal. Bruttoinlandsprodukt, Bruttowertschöpfung. URL: https://www.statistikportal.de/de/vgrdl/ergebnisse-laenderebene/bruttoinlandsprodukt-bruttowertschoepfung/bip

50. The United States Strategic Bombing Survey. Summary Report (October 1987). URL: https://www.airuniversity.af.edu/Portals/10/AUPress/Books/B_0020S

PANGRUD_STRATEGIC_BOMBING_SURVEYS.pdf

51. World Bank. DataBank. GDP (current US$) - Liechtenstein. URL: https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?end=2023&locations=LI&start=2016

52. World Bank. DataBank. High-technology exports (% of manufactured exports). URL: https://data.worldbank.org/indicator/TX.VAL.TECH.MF.ZS

53. World Bank. DataBank. World Development Indicators. URL: https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&series=SP.POP.TOTL&country=DEU

54. World Bank. Germany. URL: https://data.worldbank.org/country/germany

ДОДАТКИ

Додаток А

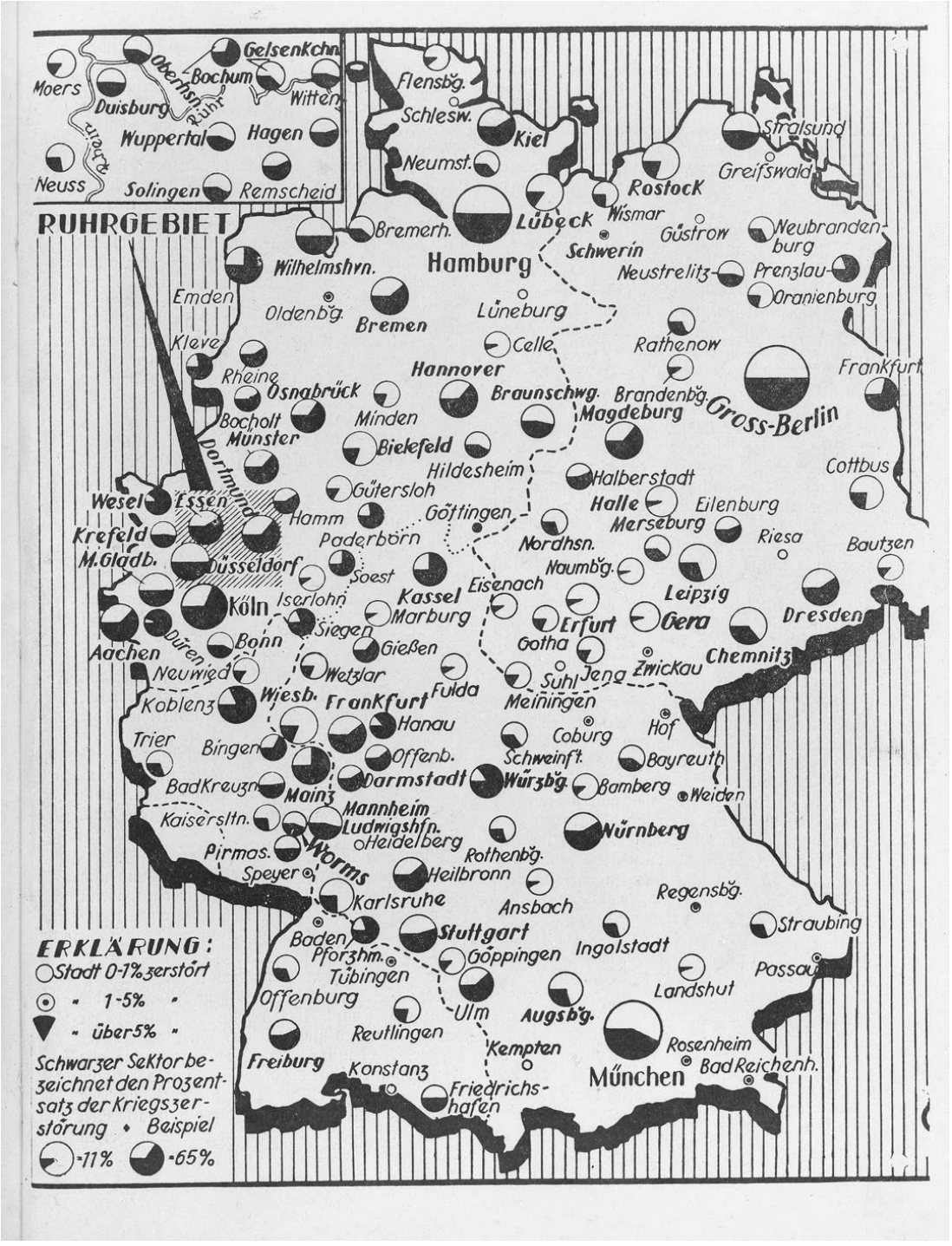

Рис. А. 1. Графічне зображення військових руйнувань у німецьких містах (1947), %. Джерело: [40]

Джерело: Г. В. Хармссен, *Репарації, соціальний продукт, рівень життя*, додаток VII, Бремен, 1947, с. 37; передруковано в Крістоф Клесманн, *Подвійне заснування держави. Німецька історія 1945–1955*, Ґетінген: Vandenhoeck & Ruprecht, 1986, с. 354 [40].

Додаток Б

Рис. Б. 1. Окупаційні зони Німеччини після Другої світової війни (1945–1949). Джерело: [19]

Примітки: зони окупації в післявоєнній Німеччині, що показують радянську зону (червоний і фіолетовий), внутрішньонімецький кордон (товста чорна лінія) та зону, з якої американські війська були виведені в липні 1945 року (фіолетовий). За мінімальними винятками, остаточний кордон між Німецькою Демократичною Республікою та Федеративною Республікою Німеччина у 1949–1990 роках повторює довоєнні провінційні кордони, кордон, запропонований у протоколах Європейської консультативної комісії (ЕАС) у 1944–1945 роках, а також західний кордон радянської зони окупації 1945–1949 років (показано на мапі). Джерело: Ерл Ф. Зімке, *The U.S. Army in the Occupation of Germany*, 1975. Бібліотека Конгресу, контрольний номер каталогу 75-619027 [19].

Додаток В

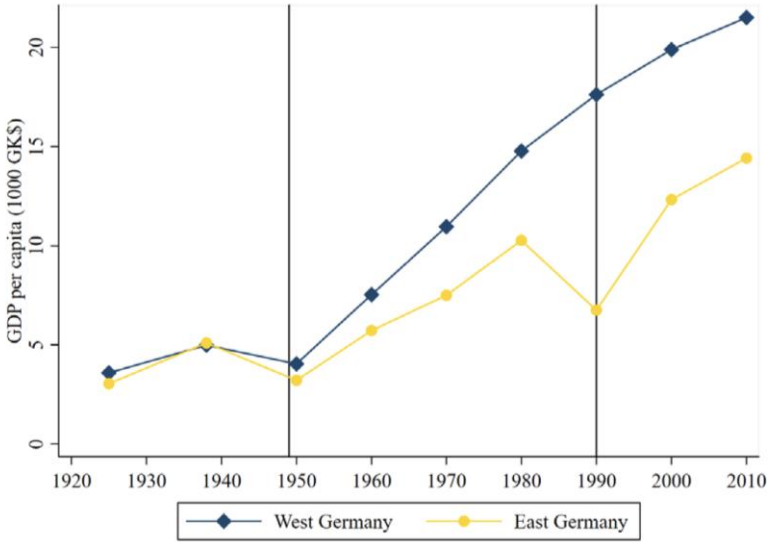

Рис. В. 1. Валовий внутрішній продукт на душу населення у Східній та Західній Німеччині у 1925–2010 рр. Джерело: [19]

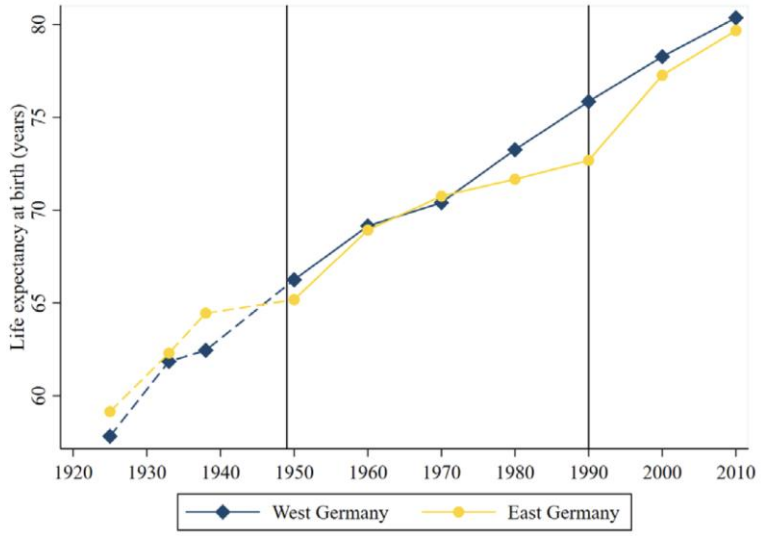

Рис. В. 2. Очікувана тривалість життя у Східній та Західній Німеччині у 1925–2010 рр. Джерело: [19]

Примітки: дані про ВВП подано у доларах Гірі—Хаміса 1990 року та без урахування Берліна. Джерело: Rosés and Wolf (2018). Дані щодо очікуваної тривалості життя до 1950 року охоплюють землі Баден, Баварія, Гессен і Вюртемберг (середнє арифметичне) для Західної Німеччини та Тюрингію і Саксонію для Східної Німеччини. Джерело: Wagner (2008). Починаючи з 1950 року, дані про очікувану тривалість життя охоплюють відповідні території повністю. Джерело: Luy (2020). Вертикальні лінії позначають поділ Німеччини (1949) та возз'єднання (1990) [19].

Додаток Г

GERMANY

Strong Innovator

Summary innovation index (indexed to EU in 2025): **111.1**
Change vs 2018: ▲ +8.7 Change vs 2024: ▼ -2.1

Indicator	Performance indexed to the EU in 2025	Rank among EU Member States	Performance change 2018-2025	Performance change 2024-2025
SUMMARY INNOVATION INDEX	**111.1**	**9**	**8.7**	**-2.1**
Human resources	**96.3**	**16**	**-3.9**	**-0.9**
New doctorate graduates	139.2	2	-23.1	-11.6
Population with tertiary education	76.3	20	19.9	13.2
Population involved in lifelong learning	68.5	23	0.0	0.0
Attractive research systems	**103.2**	**15**	**0.0**	**1.6**
International scientific co-publications	92.2	16	24.8	6.4
Scientific publications among the top 10% most cited	107.5	11	-11.7	-1.9
Foreign doctorate students as a % of all doctorate students	106.8	16	2.0	3.9
Digitalisation	**82.8**	**22**	**60.6**	**9.0**
High speed internet access	93.1	20	132.1	15.1
Individuals with above basic overall digital skills	67.7	23	4.2	4.2
Finance and support	**92.0**	**11**	**13.0**	**-6.4**
R&D expenditure in the public sector	133.3	4	-1.7	-1.7
Venture capital expenditures	94.5	12	62.0	-33.4
Direct and indirect government support of business R&D	41.9	16	6.7	2.3
Firm investments	**143.4**	**2**	**-0.7**	**-0.7**
R&D expenditure in the business sector	143.4	4	11.2	3.7
Non-R&D innovation expenditures	140.9	3	-15.9	-16.4
Innovation expenditures per person employed	145.0	5	0.3	8.0
Investments in information technologies	**105.8**	**13**	**79.4**	**20.9**
Cloud Computing	104.4	13	252.0	44.3
Employed ICT specialists	107.7	9	11.7	11.7
Innovators	**117.0**	**8**	**10.9**	**-31.0**
SMEs introducing product innovations	105.1	16	-22.2	-41.3
SMEs introducing business process innovations	126.6	4	43.0	-21.0
Linkages	**130.4**	**11**	**18.1**	**-11.2**
Innovative SMEs collaborating with others	88.2	16	31.1	-29.4
Public-private co-publications	188.5	12	33.7	-2.4
Job-to-job mobility of HRST	141.7	6	0.0	0.0
Intellectual assets	**119.3**	**7**	**-27.6**	**-9.2**
PCT patent applications	134.2	4	-14.7	-6.0
Trademark applications	102.3	17	-7.7	-11.2
Design applications	113.8	8	-57.8	-11.4
Sales and employment impacts	**125.3**	**4**	**-4.4**	**-8.5**
Sales of new-to-market and new-to-firm innovations	105.3	10	-7.1	-7.2
Employment in innovative enterprises	142.7	2	-1.7	-9.7
Trade impacts	**104.9**	**1**	**-2.6**	**-0.4**
Exports of medium and high-tech products	109.0	6	-3.5	-2.4
Knowledge-intensive services exports	103.8	7	5.6	5.0
High-tech imports from partners outside the EU	101.6	2	-9.4	-3.2
Resource and labour productivity	**117.4**	**11**	**40.7**	**15.5**
Resource productivity	127.4	9	57.7	22.8
Production-based CO_2 productivity	90.3	18	57.9	22.7
Labour productivity	141.6	7	4.3	-0.2

Germany ranks 9th among EU Member States, and 13th among the EU and neighbouring countries.

Relative strengths
- Public-private co-publications
- Innovation expenditures per person employed
- R&D expenditure in the business sector

Relative weaknesses
- Direct and indirect government support of business R&D
- Individuals with above basic overall digital skills
- Population involved in lifelong learning

Highest ranked indicators among EU Member States
- Employment in innovative enterprises
- New doctorate graduates
- High-tech imports from partners outside the EU

Lowest ranked indicators among EU Member States
- Individuals with above basic overall digital skills
- Population involved in lifelong learning
- Population with tertiary education

Strong increases since 2018
- Cloud Computing
- High speed internet access
- Venture capital expenditures

Strong decreases since 2018
- Design applications
- New doctorate graduates
- SMEs introducing product innovations

Footnote: *Performance changes are indexed to the EU average in 2018. Since the reference years differ between the first column (2025) and the last two columns (2018), scores cannot be directly compared or subtracted across columns. For a complete overview, refer to the published country profiles.*

Рис. Г. 1. Інноваційний профіль Німеччини за даними European Innovation Scoreboard 2025. Джерело: [33]

Додаток Д

Overview 6: Key figures of the 2025 annual projection

Macroeconomic development of the Federal Republic of GERMANY [1]	2024	Annual projection 2025
	Percentage change on preceding year, unless otherwise stated	
FORMATION of gross domestic product (GDP)		
GDP (price-adjusted)	**-0.2**	**0.3**
Employed persons (in Germany)	0.2	0.0
GDP per employee	-0.4	0.3
GDP per hour worked	-0.1	0.2
For information:		
Unemployment rate in % (ESA concept) [2]	*3.2*	*3.3*
Unemployment rate in % (Federal Employment Agency definition) [2]	*6.0*	*6.3*
USE of GDP at current prices (nominal)		
Final consumption expenditure		
Private households and NPISHs	3.0	2.7
Government	5.3	3.7
Gross fixed capital formation	-0.3	2.5
Changes in inventories and net additions to valuables (€bn)	*10.6*	*29.6*
Domestic demand	2.9	3.4
Net exports (€bn)	*172.8*	*134.0*
Net exports (as % of GDP)	*4.0*	*3.0*
Current account balance (in % of GDP)	*5.5*	*6.2*
Gross Domestic Product (nominal)	**2.9**	**2.3**
GDP by expenditure price-adjusted (real)		
Final consumption expenditure		
Final consumption expenditure of households and NPISHs	0.3	0.5
Government	2.6	1.5
Gross fixed capital formation	-2.8	0.4
Machinery and equipment	-5.5	1.1
Construction	-3.5	-0.6
Other products	3.9	2.4
Change in inventories and net additions to valuables (contribution to GDP growth) [3]	*0.1*	*0.4*
Domestic demand	0.2	1.2
Exports	-0.8	-0.3
Imports	0.2	1.9
Net exports (contribution to GDP growth) [3]	*-0.4*	*-0.9*
Gross domestic product (real)	**-0.2**	**0.3**
Price development (2020 = 100)		
Consumer price index	2.2	2.2
Private consumption expenditure	2.7	2.2
Domestic demand	2.7	2.2
Gross domestic product [4]	3.1	2.1
DISTRIBUTION OF GROSS NATIONAL INCOME		
(resident concept)		
Compensation of employees	5.5	3.1
Income from self-employment and property	-9.3	1.5
National income	1.2	2.7
Gross national income	2.7	2.9
For information (resident concept):		
Employees	0.4	0.0
Gross wages and salaries	5.7	2.9
Total gross wages and salaries per employee	5.3	2.9
Disposable income of private households	4.5	2.3
Savings rate in % [5]	*11.6*	*11.1*

Sources: 2024 Federal Statistical Office; 2025 Annual projection of the Federal Government.

Рис. Д. 1. Макроекономічний розвиток Федеративної Республіки Німеччина (2024–2025): The 2025 Annual Economic Report of the German Federal Government. Джерело: [38]

Додаток Е

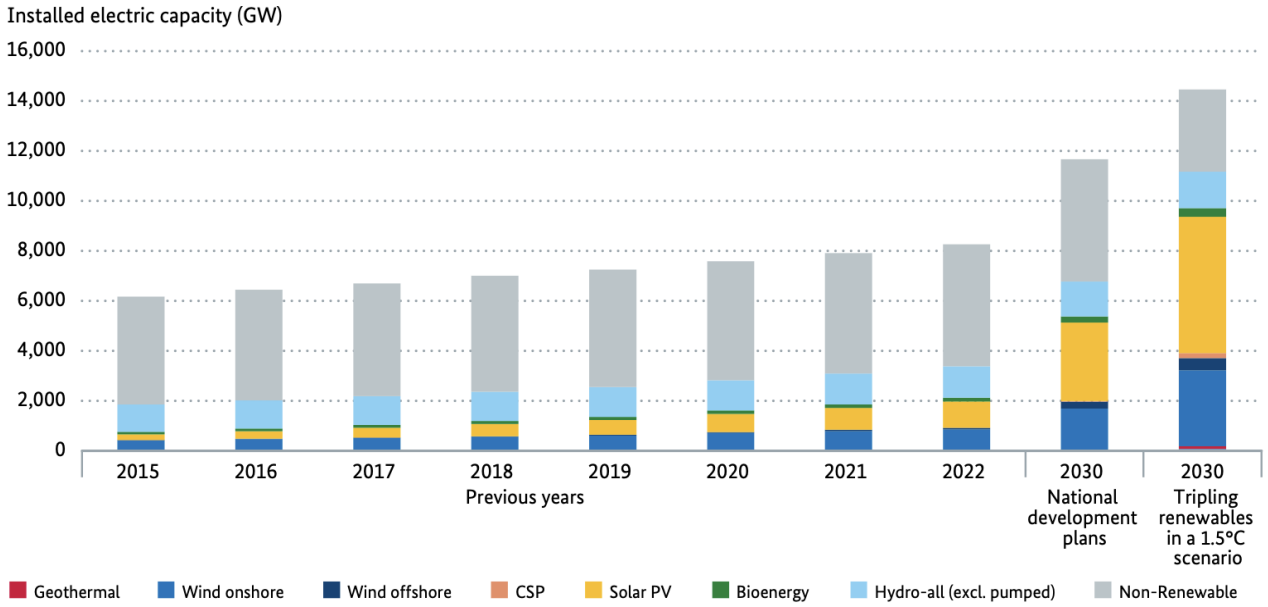

Рис. Е. 1. Прогноз глобальних потужностей відновлюваної енергетики до 2030 року. Джерело: [37]